

Eerlijke
Pensioenwijzer

Nederlandse pensioenfondsen - derde actualisering

Eerlijke Pensioenwijzer

8 april 2025

Over de Eerlijke Pensioenwijzer

Dit rapport is geschreven in opdracht van de Eerlijke Pensioenwijzer (EP). De Eerlijke Pensioenwijzer is een samenwerkingsverband van vijf maatschappelijke organisaties: Amnesty International, Milieudefensie, Oxfam Novib, PAX, en World Animal Protection. Het doel van de Eerlijke Pensioenwijzer is om pensioenfondsen actief in Nederland aan te sporen om maatschappelijk verantwoord te ondernemen en te beleggen.

De Eerlijke Pensioenwijzer vormt samen met de Eerlijke Bankwijzer (EB) en Eerlijke Verzekeringwijzer (EV) de Eerlijke Geldwijzer (EG). De Eerlijke Geldwijzer is onderdeel van *Fair Finance International* (FFI), een internationaal netwerk van meer dan 150 maatschappelijke organisaties in tweeëntwintig landen.

Over dit rapport

Dit rapport presenteert de resultaten van de uitbreiding van het doorlopend beleidsonderzoek van de Eerlijke Pensioenwijzer. In het rapport wordt het duurzaamheidsbeleid van tien Nederlandse pensioenfondsen voor de vierde keer beoordeeld.

Over de auteurs

Dit rapport werd onderzocht en geschreven door Debbie Schepers, Mara Werkman en Stefanie Geurts, met bijdrages van Jan Willem van Gelder. Het rapport dient als volgt geciteerd te worden: Schepers, D., M. Werkman en S. Geurts (2025, April), *Beleidsbeoordeling Nederlandse pensioenfondsen – derde actualisering*, Amsterdam, Nederland: Profundo.

Over Profundo

Met diepgaand en op feiten gebaseerd onderzoek en advies wil Profundo een praktische bijdrage leveren aan een duurzame wereld en sociale rechtvaardigheid. We analyseren internationale grondstofketens, de financiële sector, relevante beleidsontwikkelingen en de impact van bedrijven en financiers op alle duurzaamheidsaspecten. Meer informatie over Profundo is beschikbaar op www.profundo.nl.

Disclaimer

Profundo neemt de grootst mogelijke zorgvuldigheid in acht bij het verzamelen van informatie en het verwerken daarvan in publicaties, maar kan niet garanderen dat deze publicatie volledig is. Profundo neemt geen verantwoordelijkheid voor fouten in de gebruikte bronnen, noch voor veranderingen na de publicatiedatum. Wanneer er een fout in dit rapport aan het licht komt, zal Profundo deze onmiddellijk op transparante wijze corrigeren.

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
Resultaten	2
Conclusies.....	2
Hoofdstuk 1 Onderzoek en methodologie	6
1.1 Opzet beleidsonderzoek	6
1.2 Selectie van pensioenfondsen	6
1.3 Methodologie.....	7
1.3.1 Selectie van thema's en sectoren	7
1.3.2 Principes afgeleid van internationale standaarden	7
1.3.3 Onacceptabele praktijken	8
1.3.4 Relevante beleidsstukken	8
1.3.5 Internationale standaarden en initiatieven	9
1.3.6 Relevante investeringscategorieën	9
1.3.7 Toekenning en berekening scores	11
1.4 Verantwoording	12
1.5 Disclaimer	13
Hoofdstuk 2 Resultaten per duurzaamheidsthema en sector	14
2.1 Arbeidsrechten	14
2.1.1 Wat staat er op het spel?	14
2.1.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Arbeidsrechten	15
2.1.3 Analyse beleid Arbeidsrechten.....	16
2.2 Belastingen	17
2.2.1 Wat staat er op het spel?	17
2.2.2 Overzicht elementen totale beleidsscores Belastingen	18
2.2.3 Analyse beleid Belastingen.....	20
2.3 Dierenwelzijn.....	21
2.3.1 Wat staat er op het spel?	21
2.3.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Dierenwelzijn.....	22
2.3.3 Analyse beleid Dierenwelzijn	24
2.4 Gendergelijkheid	25
2.4.1 Wat staat er op het spel?	25
2.4.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Gendergelijkheid.....	25
2.4.3 Analyse beleid Gendergelijkheid	27
2.5 Gezondheid	28
2.5.1 Wat staat er op het spel?	28
2.5.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Gezondheid	29
2.5.3 Analyse beleid Gezondheid.....	31
2.6 Klimaatverandering	32
2.6.1 Wat staat er op het spel?	32
2.6.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Klimaatverandering	33

2.6.3	Analyse beleid Klimaatverandering.....	36
2.7	Mensenrechten.....	37
2.7.1	Wat staat er op het spel?	37
2.7.2	Overzicht elementen en totale beleidsscores Mensenrechten.....	38
2.7.3	Analyse beleid Mensenrechten	40
2.8	Natuur.....	41
2.8.1	Wat staat er op het spel?	41
2.8.2	Overzicht elementen en totale beleidsscores Natuur.....	42
2.8.3	Analyse beleid Natuur	44
2.9	Mijnbouw.....	45
2.9.1	Wat staat er op het spel?	45
2.9.2	Overzicht elementen en totale beleidsscores Mijnbouw.....	45
2.9.3	Analyse beleid Mijnbouw	47
2.10	Wapens.....	48
2.10.1	Wat staat er op het spel?	48
2.10.2	Overzicht elementen en totale beleidsscores Wapens	49
2.10.3	Analyse beleid Wapens.....	51
Hoofdstuk 3	Beoordeling beleid per pensioenfonds	52
2.11	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP).....	52
2.12	Bedrijfstakpensioenfonds voor de Bouwnijverheid (BpfBOUW).....	53
2.13	BPL Pensioen.....	54
2.14	Pensioenfonds Detailhandel.....	55
2.15	Pensioenfonds Horeca & Catering (PH&C)	56
2.16	Pensioenfonds Vervoer.....	57
2.17	Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PFZW).....	58
2.18	Pensioenfonds voor de Metalektro (PME)	59
2.19	Pensioenfonds Metaal en Techniek (PMT).....	60
2.20	Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (StiPP).....	61
Hoofdstuk 4	Conclusies	62
3.1	Algemeen overzicht totale beleidsscores	62
3.2	Conclusies beleidsbeoordeling	63
Bronvermeldingen.....		66

Lijst van tabellen

Tabel 1	Overzicht geselecteerde pensioenfondsen.....	1
Tabel 2	Totale beleidsscores van de pensioenfondsen per thema en sector	2
Tabel 3	Geselecteerde pensioenfondsen	6
Tabel 4	Score-opties in de FFG-methode.....	11
Tabel 5	Kwalificaties behorende bij totale beleidsscores	12
Tabel 6	Totale beleidsscores Arbeidsrechten	15

Tabel 7	Totale beleidsscores Belastingen	18
Tabel 8	Totale beleidsscores Dierenwelzijn	22
Tabel 9	Totale beleidsscores Gendergelijkheid.....	26
Tabel 10	Totale beleidsscores Gezondheid	30
Tabel 11	Totale beleidsscores Klimaatverandering.....	33
Tabel 12	Totale beleidsscores Mensenrechten.....	38
Tabel 13	Totale beleidsscores Natuur	42
Tabel 14	Totale beleidsscores Mijnbouw.....	46
Tabel 15	Totale beleidsscores Wapens	49
Tabel 16	Overzicht totale beleidsscores ABP	52
Tabel 17	Overzicht totale beleidsscores BpfBOUW	53
Tabel 18	Overzicht totale beleidsscores BPL Pensioen.....	54
Tabel 19	Overzicht totale beleidsscores Pensioenfonds Detailhandel	55
Tabel 20	Overzicht totale beleidsscores PH&C.....	56
Tabel 21	Overzicht totale beleidsscores Pensioenfonds Vervoer	57
Tabel 22	Overzicht totale beleidsscores PFZW	58
Tabel 23	Overzicht totale beleidsscores PME.....	59
Tabel 24	Overzicht totale beleidsscores PMT.....	60
Tabel 25	Overzicht totale beleidsscores StiPP	61
Tabel 26	Totale beleidsscores van de pensioenfonds per thema en sector	62
Tabel 27	Veranderingen in totale beleidsscores ten opzichte van de vorige beoordeling	63

Samenvatting

Pensioenfondsen zijn relatief grote spelers op de (internationale) beleggingsmarkt. Door hun beleggingen maken pensioenfondsen het bedrijven, overheden en particulieren mogelijk om kapitaal te verwerven voor diverse activiteiten, zoals de ontwikkeling van fabrieken, plantages of nieuwe technologieën. Deze activiteiten kunnen bijdragen aan het uitbannen van ondervoeding en het versterken van ecosystemen, maar ook aan het schenden van mensenrechten en aan milieuvervuiling.

Volgens de Nederlandse Pensioenwet zijn Nederlandse pensioenfondsen verplicht om in hun jaarverslag verantwoording af te leggen over de gevolgen van hun investeringsbeslissingen op het gebied van milieu, klimaat en mensenrechten en hun deelnemers te betrekken bij de keuzes die worden gemaakt in het "verantwoord beleggingsbeleid".

De Eerlijke Pensioenwijzer stelt zich ten doel om pensioenfondsen te stimuleren om hun beleggingsbeleid te verduurzamen en hun investeringen en bedrijfsvoering daar op af te stemmen. Achterliggend doel is dat de pensioenfondsen hun (financiële) invloed aanwenden om de bedrijven waarin ze (willen) beleggen te verduurzamen. De Eerlijke Pensioenwijzer is een gezamenlijk project van vijf organisaties: Amnesty International, Milieudefensie, Oxfam Novib, PAX en World Animal Protection.

Voor de Eerlijke Pensioenwijzer beoordeelt dit onderzoeksrapport – voor de derde keer sinds de nulmeting in maart 2019 – het duurzaamheidsbeleid van de - qua deelnemersaantallen - tien grootste bedrijfstakpensioenfondsen van Nederland. Tabel 1 geeft een overzicht van de tien pensioenfondsen die door de Eerlijke Pensioenwijzer voor dit onderzoek zijn geselecteerd.

Tabel 1   **Overzicht geselecteerde pensioenfondsen**

Naam pensioenfonds	Deelnemers in 2023 (duizend)
ABP	3.100
BpfBOUW	751
BPL Pensioen	642
Pensioenfonds Detailhandel	1.350
Pensioenfonds Horeca en Catering	1.097
Pensioenfonds Vervoer	619
PFZW	2.877
PME	624
PMT	1.212
StiPP	1.306

In het onderzoek is nagegaan welke principes (uitgangspunten) en MVO-criteria zijn opgenomen in het duurzaamheidsbeleid van deze pensioenfondsen voor acht duurzaamheidsthema's en twee risicosectoren. Per thema of sector is door de Eerlijke Pensioenwijzer een aantal principes gedefinieerd die zijn afgeleid van internationale standaarden, zoals verdragen, richtlijnen, keurmerken en gedragscodes. Van pensioenfondsen die maatschappelijk verantwoord (willen) ondernemen mag verwacht worden dat ze deze breed gedragen internationale verdragen, standaarden en initiatieven naleven bij het beleggen van pensioenpremies, ook als deze standaarden in één of meer landen niet in wetgeving zijn opgenomen.

Per duurzaamheidsthema of risicosector wordt aan ieder pensioenfonds een score toegekend. De scores worden weergegeven op een schaal van 1 tot en met 10 en hangen af van het aantal

principes dat in het publiek beschikbare duurzaamheidsbeleid van het pensioenfonds is opgenomen. De beoordelingsmethodologie is afkomstig van Fair Finance International (FFI), waar de Eerlijke Pensioenwijzer deel van uitmaakt.

Resultaten

Tabel 2 geeft een overzicht van de scores die in dit onderzoek zijn toegekend voor de geselecteerde duurzaamheidsthema's en risicosectoren aan de tien onderzochte pensioenfondsen. De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend). Ook zijn gemiddelde Totale beleidsscores opgenomen, afgerond op één decimaal.

Tabel 2 Totale beleidsscores van de pensioenfondsen per thema en sector

Duurzaamheidsthema of risicosector	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pensioenfonds Detailhandel	Pensioenfonds Horeca en Catering	Pensioenfonds Vervoer	PFZW	PME	PMT	STIPP	Gemiddeld 2025	Gemiddeld 2022
Duurzaamheidsthema's												
Arbeidsrechten	6	5	7	5	5	5	6	5	6	3	5,3	5,2
Belastingen	3	4	3	3	3	3	3	3	4	2	3,1	4,2
Dierenwelzijn	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1,9	1,0
Gendergelijkheid	2	2	2	3	2	2	3	2	2	1	2,1	1,6
Gezondheid	4	4	4	5	4	6	4	4	5	2	4,2	3,8
Klimaatverandering	6	3	3	3	3	3	6	6	5	2	4,0	3,7
Mensenrechten	6	5	7	6	6	7	5	5	5	3	5,5	5,9
Natuur	1	1	1	3	1	5	1	1	2	1	1,7	1,4
Risicosectoren												
Mijnbouw	2	2	1	2	2	1	1	2	2	1	1,6	2,5
Wapens	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4,0	4,1
Gemiddeld 2025	3,6	3,2	3,4	3,6	3,2	3,8	3,5	3,4	3,7	2,0	3,3	
Gemiddeld 2022	3,6	3,0	3,2	3,6	3,3	3,3	3,4	3,7	3,7	2,5		3,3

Noot: Gemiddeldes voor het jaar 2022 zijn alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

Conclusies

Op basis van Tabel 2 kunnen de volgende conclusies worden getrokken uit de beoordeling van het beleid van de tien grootste Nederlandse pensioenfondsen:

- **Gemiddeld genomen behalen de pensioenfondsen eenzelfde score als tijdens de vorige beleidsbeoordeling: 3,3 (ruim onvoldoende).**

Ten opzichte van de vorige beleidsbeoordeling uit 2022 is de gemiddelde score van het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen gelijk gebleven: score 3,3. Het 'duurzaam en maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid' van de tien grootste Nederlandse pensioenfondsen wordt daarmee als ruim onvoldoende beoordeeld.

De gemiddelde scores van de tien pensioenfondsen liggen erg dicht bij elkaar: verreweg de meeste pensioenfondsen halen een score tussen de 3 (ruim onvoldoende) en 4 (onvoldoende). De enige uitzondering is StiPP, wiens beleggingsbeleid gemiddeld met een 2 wordt beoordeeld (slecht). Pensioenfonds Vervoer scoort het minst laag met een gemiddelde score van 3,8 (onvoldoende), gevolgd door PMT met een score 3,7 (onvoldoende).

Voor een aantal thema's laten de beleidsanalyses progressie zien. Zo heeft Pensioenfonds Vervoer het beleid met betrekking tot *Natuur* flink verbeterd door bedrijven te vragen zich te houden aan de *IFC Performance Standards 6 on Biodiversity Conservation and Sustainable Management of Living Natural Resources*. PFZW heeft het genderbeleid verbeterd, onder meer door van bedrijven te verlangen om minstens 30% vrouwenparticipatie in topfuncties te garanderen. Alle pensioenfondsen, behalve StiPP, kregen een hogere score voor het dierenwelzijnsbeleid, omdat sinds 2023 een aantal dierenwelzijnscriteria is opgenomen in de OESO-richtlijnen, die door deze fondsen worden onderschreven. Desondanks blijft er, met een gemiddelde score van 1,9, veel ruimte over voor verbetering van het beleid op het gebied van *Dierenwelzijn*.

- **Aandacht voor internationale waardeketens ontbreekt veelal nog**

De beleidsanalyse laat zien dat pensioenfondsen te weinig aandacht hebben voor de rol die internationale waardeketens spelen bij vraagstukken over duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen door bedrijven. Positief is dat alle fondsen, met uitzondering van StiPP, verwachten van de bedrijven waar zij in beleggen dat deze zich aan de OESO-richtlijnen houden, en zodoende ook ESG-criteria opnemen in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering. Echter, fondsen vragen vervolgens zelden aan bedrijven om ESG-criteria ook op te nemen in contracten met onderaannemers en/of toeleveranciers. . Gezien de rol die complexe, internationale waardeketens spelen bij risico's op ontbossing, mensenrechtenschendingen of belastingontwijking en -ontduiking, is het van belang dat pensioenfondsen het beleggingsbeleid op dit punt verbeteren.

Daarnaast hebben de pensioenfondsen ook te weinig aandacht voor zogeheten *downstream value chains*. Zo beperkt het wapenbeleid van alle onderzochte pensioenfondsen zich tot de productie van en handel in controversiële wapens, maar besteedt geen van de pensioenfondsen aandacht aan de bestemmingen van (conventionele) wapens. In dit onderzoek werd geen beleid gevonden waarmee beleggingen worden beperkt in bedrijven die wapens handelen met of leveren aan controversiële bestemmingen, zoals fragiele staten, regimes die structureel mensenrechten schenden of overheden die een disproportioneel deel van hun budget spenderen aan wapenaankopen. Gezien het grote risico dat dergelijke wapenleveringen mensenrechtenschendingen tot gevolg hebben, is het van belang dat pensioenfondsen hun beleggingsbeleid op dit gebied verbeteren.

- **Pensioenfondsen scoren zeer laag op *Natuur* en *Dierenwelzijn***

Thema's als *Natuur* (score 1,7) en *Dierenwelzijn* (score 1,9) blijven zwaar onderbelicht in het beleggingsbeleid van de tien grootste Nederlandse pensioenfondsen. De pensioenfondsen hebben nauwelijks beleid om de negatieve impact van bedrijven op beschermde en kwetsbare gebieden en diersoorten te voorkomen. Dierenwelzijn wordt inmiddels door de meeste pensioenfondsen wel als een belangrijk onderwerp benoemd in hun beleggingsbeleid, maar zij specificeren niet wat hiermee precies wordt bedoeld. Concrete verwachtingen op het gebied van dierenwelzijn worden vooralsnog vrijwel uitsluitend indirect, via de eis dat bedrijven zich aan OESO-richtlijnen moeten houden, gesteld. Echter, veel belangrijke criteria om dierenleed te voorkomen en te verzachten ontbreken hierin nog.

- **Op sociale onderwerpen scoren de pensioenfondsen relatief wat beter, hoewel in de meeste gevallen nog altijd onvoldoende**

Uit de beleidsanalyse blijkt dat de pensioenfondsen sociale onderwerpen relatief wat beter in hun beleggingsbeleid hebben geïntegreerd. *Mensenrechten* is het enige duurzaamheidsthema waarvoor de pensioenfondsen gemiddeld een (krappe) voldoende halen (score 5,5). BPL Pensioen en Pensioenfonds scoren met een 7 op dit thema het best, gevolgd door ABP, Pensioenfonds Detailhandel en Pensioenfonds Horeca en Catering (alle drie een 6). Voor het thema *Arbeidsrechten* wordt het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen gemiddeld met een 5,3 beoordeeld (twijfelachtig). Als het gaat om *Gendergelijkheid* scoren alle pensioenfondsen nog zeer laag, met een gemiddelde score van een 2,1.

- **Op het gebied van klimaatverandering maakt onsuccesvol engagement plaats voor uitsluiting**

Een positieve verandering ten opzichte van 2022 is dat vier pensioenfondsen (ABP, PFZW, PME en PMT) uit hun onsuccesvolle engagementpogingen met fossiele brandstofbedrijven consequenties hebben getrokken. Deze fondsen hebben aangegeven niet langer te beleggen in veel fossiele brandstofproducenten, omdat zij onvoldoende vooruitgang zien in de klimaatplannen van deze bedrijven. De pensioenfondsen geven aan geen vertrouwen meer te hebben in hun vermogen om als institutionele belegger de gewenste verandering bij deze bedrijven te bewerkstelligen. De beleidsanalyse laat daarmee zien dat op het gebied van klimaatverandering, onsuccesvolle engagement plaats maakt voor uitsluiting.

Introductie

In maart 2019 werd onder de naam Eerlijk Pensioenlabel een eerste onderzoek ('nulmeting') gepubliceerd van het doorlopend onderzoek naar het beleggingsbeleid van de tien grootste bedrijfstakpensioenfondsen van Nederland, gemeten naar deelnemersaantallen. In het voorliggende rapport vindt u de inmiddels vierde actualisering van die beoordeling.

De Eerlijke Pensioenwijzer is onderdeel van de Eerlijke Geldwijzer, een samenwerkingsverband van Amnesty International, Milieudefensie, Oxfam Novib, PAX en World Animal Protection. Onder de Eerlijke Geldwijzer vallen ook de Eerlijke Bankwijzer en de Eerlijke Verzekeringwijzer. De Eerlijke Geldwijzer is onderdeel van *Fair Finance International* (FFI), een internationaal samenwerkingsverband van non-gouvernementele organisaties (ngo's) in 22 landen, op 4 continenten: Bangladesh, België, Bolivia, Brazilië, Cambodja, Colombia, Duitsland, de Filipijnen, Ghana, India, Indonesië, Japan, Laos, Nederland, Nigeria, Noorwegen, Pakistan, Peru, Thailand, Vietnam, Zuid-Afrika, en Zweden. De Aziatische coalities werken op regionale basis samen binnen *Fair Finance Asia* (FFA), dat onderdeel uitmaakt van FFI.

Door vergelijking van het beleggingsbeleid van pensioenfondsen beoogt de Eerlijke Pensioenwijzer om de besturen van pensioenfondsen en hun deelnemers te stimuleren om hun beleggingsbeleid verder in te vullen, aan te scherpen en uit te breiden met beleggingsprincipes op sociaal, ecologisch en economisch gebied.

De Eerlijke Pensioenwijzer is bedoeld om deelnemers van pensioenfondsen te informeren over de inhoud van het beleggingsbeleid van het pensioenfonds waar ze bij zijn aangesloten, leden van het Verantwoordingsorgaan of andere adviesorganen binnen pensioenfondsen te stimuleren om in gesprek te gaan met de besturen van pensioenfondsen over de inhoud van het beleggingsbeleid, pensioenbesturen inzicht te geven hoe hun beleid zich verhoudt tot dat van andere pensioenfondsen en hen een handreiking te geven om het beleid te verbeteren. De Eerlijke Pensioenwijzer beoogt ook een dialoog aan te gaan met pensioenfondsen over duurzaamheid en verantwoord beleggen.

Hoofdstuk 1 van dit rapport zet de methodologie en werkwijze van de Eerlijke Pensioenwijzer uiteen, welke gebaseerd is op de *Fair Finance Guide Methodology* (2023). Deze methodologie wordt regelmatig geüpdatet en de methodologie is dan ook gewijzigd sinds het vorige rapport uit 2022. Ook wordt in Hoofdstuk 1 toegelicht welke thema's en sectoren zijn onderzocht, hoe beleid wordt beoordeeld en hoe scores worden toegekend. In Hoofdstuk 2 worden de onderzoeksresultaten geanalyseerd, respectievelijk per duurzaamheidsthema en risicosector. In Hoofdstuk 2 worden de resultaten van het beleidsonderzoek per pensioenfonds gepresenteerd. In Hoofdstuk 3 worden de belangrijkste conclusies getrokken.

Voor een uitgebreidere beschrijving van de doelstelling en de gehanteerde onderzoeksmethodologie wordt verwezen naar de *Fair Finance Guide Methodology* (2023), die te vinden is op de website van de Eerlijke Geldwijzer.¹

1

Onderzoek en methodologie

1.1 Opzet beleidsonderzoek

In dit onderzoeksrapport wordt het beleggingsbeleid van tien pensioenfondsen in Nederland beoordeeld en vergeleken met de Totale beleidsscores uit 2022. De beoordelingen uit dit rapport worden in ingekorte vorm en in toegankelijke bewoordingen op de website van de Eerlijke Geldwijzer gepubliceerd.

In paragraaf 1.2 wordt een overzicht gegeven van de geselecteerde pensioenfondsen. Het beleid van deze pensioenfondsen voor een aantal duurzaamheidsthema's en risicosectoren wordt in dit onderzoek vergeleken aan de hand van de *Fair Finance Guide Methodology* (FFG-methode), waarmee de inhoud en de reikwijdte van het beleid wordt beoordeeld. De methodologie wordt nader uiteengezet in paragraaf 0.

1.2 Selectie van pensioenfondsen

Tabel 3 presenteert een overzicht van de 10 pensioenfondsen die zijn opgenomen in de Eerlijke Pensioenwijzer, met daarbij ook het aantal deelnemers en de vermogensbeheerders van de pensioenfondsen.

Tabel 3 Geselecteerde pensioenfondsen

Pensioenfonds	Sector	Aantal deelnemers (in duizenden)
Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP)	Overheid en onderwijs	3.075
BpfBOUW	Bouwsector	751
BPL Pensioen	Landbouw	642
Pensioenfonds Detailhandel	Detailhandel	1.350
Pensioenfonds Horeca en Catering	Horeca en catering	1.097
Pensioenfonds Vervoer	Transportsector	619
Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PFZW)	Gezondheidszorg en welzijn	2.877
Pensioenfonds van de Metalektro (PME)	Fijnmetaal en elektrotechniek	624
Pensioenfonds Metaal en Techniek (PMT)	Metaal en techniek	1.212
Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (StiPP)	Uitzendkrachten en pay-rollers	1.306

Bronnen: Jaarverslagen over 2023 van de verschillende pensioenfondsen en DNB (2024, september), "Gegevens individuele pensioenfondsen (Jaar)", online: <https://www.dnb.nl/statistieken/data-zoeken/#!/details/statistiekdata/dataset/78c1c804-0b65-4bbc-a5cc-df9cd75c9ded>, gezien in December 2024.

1.3 Methodologie

1.3.1 Selectie van thema's en sectoren

De Eerlijke Pensioenwijzer beoordeelt het beleggingsbeleid van de onderzochte pensioenfondsen in relatie tot belangrijke thema's en sectoren, en de inhoud en resultaten van het beleggingsbeleid.

Via beleggingen in bedrijven, organisaties en overheden kan het pensioenfonds te maken krijgen met, en invloed uitoefenen op, belangrijke MVO-thema's. In dit onderzoek wordt daarom het beleid van de pensioenfondsen beoordeeld voor de volgende thema's:

- Arbeidsrechten;
- Belastingen;
- Dierenwelzijn;
- Gendergelijkheid;
- Gezondheid;
- Klimaatverandering;
- Mensenrechten; en
- Natuur.

Wanneer een pensioenfonds investeert in bedrijven die actief zijn in sectoren waarin grote duurzaamheidsrisico's bestaan, is volgens de Eerlijke Pensioenwijzer specifiek beleid voor die sectoren noodzakelijk. Dit onderzoek beoordeelt daarom ook het beleid van de onderzochte pensioenfondsen voor de volgende sectoren:

- Mijnbouw; en
- Wapens.

Voor ieder van de bovengenoemde onderwerpen beschrijft de FFG-methode de duurzaamheidsrisico's en ook de relevante internationale standaarden en toonaangevende initiatieven op het gebied van duurzame ontwikkeling en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Op basis daarvan is een aantal principes ("elementen") geformuleerd die naar het oordeel van de Eerlijke Pensioenwijzer relevant zijn voor de invulling van het beleggingsbeleid door pensioenfondsen.

1.3.2 Principes afgeleid van internationale standaarden

Het beleid van de pensioenfondsen met betrekking tot de in paragraaf 1.3.1 genoemde thema's en sectoren wordt in dit onderzoek beoordeeld aan de hand van de *Fair Finance Guide Methodology* (FFG-methode). Deze methodologie heeft Profundo ontwikkeld in samenwerking met *Fair Finance International* (FFI), waar de Eerlijke Pensioenwijzer bij is aangesloten. De FFG-methode is oorspronkelijk opgesteld in 2009 en wordt periodiek geactualiseerd. De laatste versie van de FFG-methode werd in februari 2023 gepubliceerd, welke in dit onderzoek is toegepast.² De FFG-methode is ook gepubliceerd op de website van de Eerlijke Pensioenwijzer (uitsluitend in het Engels).

In de FFG-methode worden voor ieder van de in paragraaf 1.3.1 genoemde duurzaamheidsthema's en risicosectoren elementen van goed beleid gedefinieerd die zijn afgeleid van internationale standaarden, zoals internationale richtlijnen, keurmerken, gedragscodes en relevante publicaties van gerenommeerde organisaties. Deze elementen zijn als principes geformuleerd.

Principes die in (vrijwel) alle landen in wet- en regelgeving zijn opgenomen worden niet expliciet benoemd, omdat de Eerlijke Pensioenwijzer ervan uitgaat dat pensioenfondsen van de bedrijven waarin ze beleggen, verwachten, dat zij zich aan de wet houden. Het onderzoek richt zich dan ook vooral op 'bovenwettelijk' (MVO-)beleid.

De geformuleerde principes kunnen door de pensioenfondsen op verschillende manieren toegepast worden op nieuwe en bestaande beleggingen en op hun bedrijfsvoering. Bij nieuwe

beleggingen kunnen de principes als selectiecriteria worden gehanteerd. Bij bestaande beleggingen kunnen ze worden ingezet als richtlijn voor engagementactiviteiten of voor afspraken over verbeteringen met de bedrijven waarmee het pensioenfonds financiële relaties heeft. Op basis van deze principes kan een pensioenfonds uiteindelijk ook besluiten om een financiële relatie met een bedrijf te beëindigen als de engagementactiviteiten niet binnen een redelijke termijn het gewenste resultaat hebben.

In dit beleidsonderzoek wordt niet in detail de praktijk van de beleggingsbeslissingen van de pensioenfondsen beoordeeld, maar de principes die daaraan ten grondslag liggen.

1.3.3 Onacceptabele praktijken

Een aantal beoordelingselementen in de FFG-methode noemt het principe dat een bepaalde activiteit onacceptabel is. Deze elementen zijn geformuleerd als “Activiteit X is onacceptabel”. De Eerlijke Pensioenwijzer keurt zulke activiteiten sterk af. Echter, dient “Activiteit X is onacceptabel” niet automatisch te worden begrepen als “(Een belegging in een bedrijf met) Activiteit X moet worden uitgesloten”. De Eerlijke Pensioenwijzer is zich bewust van de verschillende stappen die financiële instellingen kunnen nemen om bedrijven ertoe te bewegen om met een bepaalde activiteit te stoppen. De Eerlijke Pensioenwijzer verwacht daarom ook niet van pensioenfondsen dat zij bedrijven die betrokken zijn bij onacceptabele activiteiten altijd onmiddellijk uitsluiten. Pensioenfondsen kunnen ook zonder bedrijven uit te sluiten scoren voor beoordelingselementen over onacceptabele activiteiten, bijvoorbeeld door het voeren van een gestructureerde dialoog met een duidelijk doel en termijn voor het stoppen van de activiteit.

1.3.4 Relevante beleidsstukken

De Eerlijke Pensioenwijzer verwacht van pensioenfondsen dat ze hun beleggingsbeleid publiek beschikbaar maken, bijvoorbeeld via de eigen website of in het jaarverslag. Het onderzoek baseert zich daarom uitsluitend op publiek beschikbare bronnen. Interne beleidsdocumenten worden door de Eerlijke Pensioenwijzer niet in overweging genomen. De naam of het onderwerp van het beleidsstuk is niet relevant. Elementen op het gebied van gezondheid kunnen bijvoorbeeld opgenomen zijn in het arbeidsrechten- of mensenrechtenbeleid van het pensioenfonds.

Wel is de reikwijdte van het beleidsstuk van belang. Voor de *duurzaamheidsthema's* die in paragraaf 1.3.1 zijn benoemd, verwacht de Eerlijke Pensioenwijzer dat het pensioenfonds beleid heeft dat geldt voor alle beleggingen in alle bedrijven en organisaties. Voor de in paragraaf 1.3.1 genoemde *risicosectoren* wordt beleid verwacht dat alleen betrekking hoeft te hebben op beleggingen in bedrijven in de betreffende sector. Elementen die alleen in het beleid voor een specifieke sector zijn opgenomen kunnen daarom niet volledig meetellen voor de beoordeling van het themabeleid van het pensioenfonds.

Brochures en andere publicaties die het pensioenfonds publiceert om eigen klanten te informeren over bepaalde maatschappelijke of economische ontwikkelingen worden niet als beleidsstukken beschouwd, tenzij het pensioenfonds in deze publicaties nadrukkelijk aangeeft welke principes ze hanteert bij het beoordelen van de eigen beleggingen.

Wanneer een pensioenfonds in een nieuws- of persbericht (al dan niet gepubliceerd op de eigen website) vernieuwingen in het beleid aankondigt en van kracht doet zijn, worden deze vernieuwingen bij één (periodieke) actualisering van de beleidsbeoordeling van de Eerlijke Pensioenwijzer meegenomen, vanaf het moment dat dit beleid daadwerkelijk van kracht is. Daarna wordt verwacht dat de beleidswijziging geïntegreerd is in de beleidsstukken waarin het pensioenfonds het beleggingsbeleid vastlegt.

In dit onderzoek zijn alleen beleidsstukken beoordeeld die vóór 15 oktober 2024 door de pensioenfondsen waren gepubliceerd. Nieuw beleid dat na de deadline is aangekondigd, is niet meegenomen in deze beoordeling.

1.3.5 Internationale standaarden en initiatieven

Bij de beoordeling van het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen wordt niet alleen gekeken naar het beleid dat het pensioenfonds heeft uitgeschreven in de eigen beleidsstukken, maar ook naar de internationale standaarden en initiatieven die door het pensioenfonds zijn ondertekend of die het pensioenfonds toepast in het eigen beleid. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om de *OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen*, de *IFC Performance Standards* en de *UN Global Compact Principles* (UNGC). Pensioenfondsen die naar een dergelijke standaard verwijzen in hun beleid of die een dergelijke standaard ondertekend hebben én daarbij duidelijk maken dat ze deze standaarden op hun beleggingen toepassen, ontvangen bij de inhoudelijke beoordeling van het beleid automatisch een punt voor de elementen waarvan vooraf is vastgesteld dat de internationale standaard het principe dekt.

1.3.6 Relevante investeringscategorieën

De beoordeling van het beleid wijkt voor pensioenfondsen af van de wijze waarop die volgens de internationale FFG-methode bij banken en verzekeraars wordt beoordeeld. Bij banken en verzekeraars wordt naast de inhoud van het beleid ook de reikwijdte van het beleid getoetst door te beoordelen op hoeveel investeringscategorieën het beleid van toepassing is. Hierbij worden de volgende categorieën onderscheiden:

- Zakelijke kredieten;
- Projectfinanciering;
- Beleggingen op de eigen balans; en
- Beleggingen voor klanten (vermogensbeheer).

Van de vier soorten investeringscategorieën die de FFG-methode onderscheidt zijn er twee, zakelijke kredieten en projectfinanciering, nooit van toepassing op pensioenfondsen. Deze investeringscategorieën zijn daarom in de Eerlijke Pensioenwijzer geen onderdeel van de studie. De investeringscategorieën beleggingen op de eigen beleggingen voor klanten kunnen wel van toepassing zijn voor pensioenfondsen. We leggen hieronder uit op welke wijze deze twee investeringscategorieën relevant kunnen zijn voor pensioenfondsen:

- **Beleggingen op de eigen balans**

Op de balans van een pensioenfonds staan rechts het eigen vermogen en de ingelegde pensioenpremies (de passiva) en links de verschillende beleggingsvormen waar het pensioenfonds de premies in heeft belegd (de beleggingen voor eigen rekening) en eventuele andere activa (een eigen kantoorgebouw bijvoorbeeld). Beide zijden van de balans zijn per definitie in evenwicht. Hieronder beschrijven we beide zijden van de balans:

- **Passiva**

De passiva van het pensioenfonds kunnen onderverdeeld worden in verplichtingen en eigen vermogen. Het eigen vermogen bestaat uit:

- Geld dat is binnengekomen door aandelen in het pensioenfonds uit te geven aan de eigenaars;
- De nettowinst die het pensioenfonds in de loop der jaren heeft gemaakt.
- Onder de verplichtingen (of: schulden) van een pensioenfonds valt al het andere geld dat bij het pensioenfonds is binnengekomen en dat ooit terugbetaald moet worden. Verreweg het belangrijkste zijn de pensioenpremies die door werkgevers en werknemers zijn betaald, waardoor werknemers aanspraak kunnen maken op een pensioenuitkering. Daarnaast kunnen er nog andere verplichtingen op de balans staan, zoals:
  - Leningen van andere financiële instellingen; en
  - Financiële derivaten: schulden als gevolg van swaps, futures of opties.

- **Activa**

De pensioenpremies en andere passiva die het pensioenfonds beheert, worden belegd in verschillende soorten activa. Een pensioenfonds kan de volgende soorten activa hebben:

- Beleggingen in aandelen en obligaties van bedrijven;
- Beleggingen in obligaties van overheden;
- Beleggingen in private equity;
- Beleggingen in onroerend goed;
- Andere beleggingen voor eigen rekeningen, waaronder financiële derivaten zoals: swaps, futures of opties en
- Het eigen kantoor, cash op de bank en andere bezittingen.

Niet elk pensioenfonds belegt in dezelfde mate in al deze soorten activa, onder meer op basis van de mate van beleggingsrisico dat het pensioenfonds wil nemen. Beleggingen in obligaties hebben bijvoorbeeld een lager risicoprofiel dan beleggingen in aandelen, maar hebben doorgaans ook een lager rendement.

In het kader van het onderzoek voor de Eerlijke Pensioenwijzer worden alle soorten activa van pensioenfonds samengevat onder de term “beleggingen op de balans”, ofwel *asset management for own account* in de FFG-methode. Werkgevers, werknemers en gepensioneerden vertegenwoordigd in het pensioenbestuur en Verantwoordingsorgaan bepalen het gewenste risicoprofiel van de beleggingen en de verdeling over de verschillende soorten activa. De door het pensioenfonds aangestelde vermogensbeheerders dienen bij hun beleggingskeuzes te handelen volgens het mandaat van het pensioenfonds. Daarom is het van belang dat een pensioenfonds inzichtelijk maakt welk beleid gevoerd wordt voor alle beleggingen op de balans, vermogensbeheerders controleert op de uitvoering van dit beleid, en daarover verantwoording aflegt aan deelnemers en in het jaarverslag.

- **Beleggingen voor klanten**

Pensioenfonds beleggen de ingelegde pensioenpremies meestal niet zelf maar laten dit doen door één of meerdere vermogensbeheerders. Bij het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP), Pensioenfonds Zorg en Welzijn en Pensioenfonds Metaal en Techniek (PMT) zijn deze vermogensbeheerders, respectievelijk APG, PGGM en MN, juridisch verbonden aan het pensioenfonds. Deze vermogensbeheerders beheren niet alleen het vermogen van de pensioenfonds waar ze onderdeel van zijn maar werken ook voor andere klanten, meestal andere pensioenfonds. Daarnaast heeft Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Bouwnijverheid (BpfBOUW) een eigen vastgoedmanager, Bouwinvest, die ook de vastgoedbeleggingen beheert van andere institutionele beleggers. Voor deze pensioenfonds is de investeringscategorie *Beleggingen voor klanten* dus in principe relevant, voor de andere geselecteerde pensioenfonds niet.

Volgens de FFG-methode dienen principes uit het beleid van financiële instellingen zowel te gelden voor alle vormen van beleggingen die op de balans staan (*asset management for own account*), als voor de beleggingen die interne vermogensbeheerders beleggen voor externe klanten (*asset management for clients*), indien van toepassing. De hoofdreden hiervoor is dat veel financiële instellingen voor de beleggingen voor eigen rekening ander beleid hanteren dan voor beleggingen voor klanten.

De Eerlijke Pensioenwijzer heeft echter besloten om het beleid dat de aan sommige pensioenfonds gelieerde vermogensbeheerders hanteren voor hun beleggingen voor klanten niet in dit onderzoek op te nemen. In tegenstelling tot andere financiële instellingen die eigenaar zijn van een vermogensbeheerder die voor externe klanten geld belegt, zijn de verschillen tussen het beleid voor beleggingen op de balans (dus voor eigen rekening van het

pensioenfondsen) en het beleid voor vermogensbeheer voor externe klanten bij de geselecteerde pensioenfondsen slechts klein.

Het gevolg hiervan is dat de Eerlijke Pensioenwijzer geen onderscheid maakt tussen de diverse investeringscategorieën die van toepassing kunnen zijn (vermogensbeheer voor eigen rekening en risico en vermogensbeheer voor rekening en risico van klanten). Daarom wordt in dit onderzoek alleen beoordeeld of en in welke mate het beleid voldoet aan de criteria van de Eerlijke Pensioenwijzer.

1.3.7 Toekenning en berekening scores

Voor ieder duurzaamheidsthema en risicosector is in de gehanteerde methodologie een aantal beoordelingselementen opgenomen: criteria die de Eerlijke Pensioenwijzer belangrijk vindt en die zijn afgeleid van internationale standaarden. Bij de beoordeling van het beleid van een pensioenfonds wordt voor elk beoordelingselement nagegaan of het beleid voldoet aan de criteria van het beoordelingselement. De score voor elk beoordelingselement is opgebouwd uit twee aparte scores:

- **Basisscore:** Wanneer het beleid van het pensioenfonds deels of volledig aan de criteria van het element voldoet, wordt een basisscore van 1 toegekend.
- **Reikwijdte-score:** De reikwijdte-score is een percentage van 50-100% gebaseerd op het aantal relevante beleggingscategorieën (zie paragraaf 1.3.6) waarop het beleid wordt toegepast. Wanneer het beleid volledig aan de criteria van het element voldoet, wordt het percentage verhoogd voor elke beleggingscategorie waarop het beleid wordt toegepast, tot een maximum van 100%.

De score voor een element wordt berekend door de basisscore te vermenigvuldigen met de reikwijdte-score. De basisscore is standaard 50% en wordt alleen verhoogd wanneer het beleid inhoudelijk volledig aan de criteria van het element voldoet en/of het beleid wordt toegepast op meerdere relevante beleggingscategorieën. Wanneer het beleid slechts deels aan de criteria voldoet, wordt alleen een basisscore toegepast zonder verhoging van de reikwijdte-score. Dit leidt dan tot een elementscore van 0,5. Tabel 4 geeft een overzicht van de verschillende score-opties in de FFG-methode.

Tabel 4 Score-opties in de FFG-methode

Inhoud beleid	Basisscore	Reikwijdte-score	Percentage	Elementscore
Het beleid voldoet niet aan de criteria	0	<i>Niet relevant</i>	50%	0,0
Het beleid voldoet deels aan de criteria	1	Niet toegepast	50%	0,5
Het beleid voldoet volledig aan de criteria	1	Toegepast	50-100%	0,5-1,0

De totale beleidsscore van een pensioenfonds voor een duurzaamheidsthema of risicosector wordt vervolgens bepaald door het aantal elementen dat is opgenomen in het beleid te delen door het totale aantal elementen dat in de methode is gedefinieerd voor het betreffende duurzaamheidsthema of risicosector. In formulevorm:

$$\text{Totale beleidsscore voor een thema, sector of aspect van de bedrijfsvoering} = \frac{\text{Som van de beleidsscores per element} * 10}{\text{Aantal elementen in de methode voor het thema, de sector of het aspect van de bedrijfsvoering}}$$

Wanneer een element niet van toepassing is op het betreffende pensioenfonds wordt dit in de tabel weergegeven als "n.r." (niet relevant).

De totale beleidsscores worden uitgedrukt als afgerond rapportcijfer, een heel getal tussen 1 en 10. Aan deze scores hangt de Eerlijke Pensioenwijzer kwalificaties, overgenomen uit het onderwijs (zie Tabel 5).

Tabel 5 Kwalificaties behorende bij totale beleidsscores

Score	Kwalificatie	Score	Kwalificatie
10	Uitstekend	5	Twijfelachtig
9	Zeer goed	4	Onvoldoende
8	Goed	3	Ruim onvoldoende
7	Ruim voldoende	2	Slecht
6	Voldoende	1	Zeer slecht

1.4 Verantwoording

Dit rapport biedt een weergave van de resultaten van het beleidsonderzoek voor de Eerlijke Pensioenwijzer, dat is uitgevoerd in opdracht van de vijf deelnemende organisaties. De gebruikte methodologie is de *Fair Finance Guide Methodology* (FFG-methode), die in opdracht van *Fair Finance International* is opgesteld door het Nederlandse onderzoeksbureau Profundo. De FFG-methode wordt periodiek geactualiseerd, de meest recente actualisering uit februari 2023 is in deze studie toegepast. De voorgaande actualisering van de Eerlijke Pensioenwijzer in 2022 stelde op de FFG-methode uit 2020. De veranderingen in totale beleidsscores zijn daarom niet één-op-één toe te kennen aan wijzigingen in het beleid van de pensioenfondsen, maar kunnen ook het resultaat zijn van aanpassingen in de FFG-methodologie. Waar de veranderingen in totale beleidsscores het gevolg zijn van verbeterd of verslechterd beleid, zal de analyse hierover uitleg geven.

Het onderzoek is door onderzoeksbureau Profundo uitgevoerd in de maanden oktober 2024 – februari 2025. Beleidsdocumenten die voor 15 oktober 2024 gepubliceerd zijn, zijn meegenomen in het onderzoek. Alle beleidsdocumenten die na deze datum zijn verschenen, zijn niet meegenomen in de beoordeling.

Gedurende het onderzoek hebben de onderzochte pensioenfondsen de gelegenheid gekregen om te reageren op:

- De bronnen die voor het onderzoek zijn gebruikt;
- De bedrijfsinformatie over het betreffende pensioenfonds; en
- De onderzoeksresultaten.

Zes van de tien pensioenfondsen hebben gebruik gemaakt van de gelegenheid om feedback te geven (ABP, BpfBOUW, Pensioenfonds Horeca & Catering, Pensioenfonds Vervoer, PFZW en PMT). Twee pensioenfondsen hebben aangegeven de beoordelingen wel te hebben bekeken, maar geen inhoudelijk commentaar te hebben op de beoordeling (Pensioenfonds Detailhandel en StiPP). Twee pensioenfondsen gaven geen feedback op de beleidsbeoordelingen (BPL Pensioen en PME).

1.5 Disclaimer

Niet alle partnerorganisaties binnen de Eerlijke Pensioenwijzer werken inhoudelijk op alle thema's en/of sectoren waarover het onderzoek zich uitstrekt. Uitingen over deelonderwerpen hoeven dan ook niet noodzakelijkerwijs te worden onderschreven door alle in de Eerlijke Pensioenwijzer samenwerkende organisaties.

Resultaten per duurzaamheidsthema en sector

2.1 Arbeidsrechten

2.1.1 Wat staat er op het spel?

Bescherming van mensen in hun werkomgeving is een fundamentele verantwoordelijkheid van bedrijven en overheden. Werknemers hebben het recht op veilige en gezonde werkomstandigheden, goede arbeidsvoorwaarden, vrijheid van organisatie en collectieve onderhandeling, een leefbaar loon en eerlijke wervingspraktijken. Ook dient arbeid vrij te zijn van discriminatie, kinderarbeid en dwangarbeid. Deze arbeidsrechten dragen bij aan de ontwikkeling van duurzaam menselijk kapitaal en aan de democratisering van samenlevingen. Goede afspraken omtrent werk en beloning, bescherming van dienstverbanden en goed functionerende overlegstructuren tussen werkgevers en werknemers dragen bij aan het welzijn van werknemers. Veiligheid op het werk is essentieel om ongelukken te voorkomen.

Speciale aandacht voor de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt is belangrijk. Vrouwen werken vaker in de informele economie en thuiswerk, vooral in landen met lage en lagere middeninkomens. Als vrouwen een inkomen verdienen, draagt dit sterk bij aan de gezondheid en productiviteit van gezinnen en zelfs gemeenschappen, en aan betere vooruitzichten voor hun kinderen en toekomstige generaties.³ Het VN-Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW) onderschrijft het recht van vrouwen om niet gediscrimineerd te worden op het vlak van onderwijs, arbeidsrelaties en economische en sociale activiteiten.⁴ Daarbij is het belangrijk dat de rechten van vrouwen ook in bescherming worden genomen tijdens en rond de periode van zwangerschap. In dit verband bepaalt het ILO-verdrag inzake de bescherming van het moederschap (nr. 183) dat vrouwen in ratificerende staten onder andere recht hebben op een uitkering tijdens het zwangerschapsverlof, die niet minder mag bedragen dan twee derde van hun eerdere inkomsten of een vergelijkbaar bedrag.⁵

Daarnaast is speciale aandacht voor de positie van arbeidsmigranten van belang. Hoewel arbeidsmigratie belangrijke kansen biedt, zijn arbeidsmigranten door het ontbreken van goede regelgeving ook kwetsbaar voor een groot aantal arbeidsrechtenschendingen, waaronder oneerlijke wervingspraktijken, inhouding of diefstal van loon tot regelrechte uitbuiting en afschuwelijke arbeidsomstandigheden.⁶

Een leefbaar loon en striktere maximale werktijden, investeringen in beroepsopleiding en respect voor gelijkheid leiden tot beter opgeleide en meer tevreden werknemers. Daarnaast zijn veiligheidseisen essentieel om ongelukken te voorkomen en het aantal mensen dat gezondheidszorg nodig heeft tot een minimum te beperken. Bescherming van arbeidsovereenkomsten kan werknemers aanmoedigen om innovatief te denken en nieuwe wegen in te slaan. Verder kan het ontwikkelen van directe communicatiekanalen tussen werknemers en werkgevers en het opzetten van klachten- en bemiddelingsprocedures bijdragen aan productiviteitsgroei en een grotere stabiliteit van de arbeidsmarkt.⁷

Het is dus van belang dat bedrijven zich committeren aan de Fundamentele Arbeidsrechten zoals geformuleerd door de ILO.⁸ Dat geldt ook in Nederland, waar ondanks wet- en regelgeving ernstige arbeidsmistanden voorkomen.⁹ De beleidsbeoordeling vraagt daarom – dit jaar voor het eerst – van de in Nederland actieve pensioenfondsen om arbeidsrechtenbeleid toe te passen in de eigen bedrijfsvoering. Voor pensioenfondsen zonder eigen medewerkers (BPL Pensioen en StiPP) worden deze elementen als niet relevant (n.r.) gezien.

2.1.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Arbeidsrechten

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte pensioenfondsen voor dit thema is weergegeven in Tabel 6. Per beoordelingselement wordt maximaal 1 punt toegekend. Deze punten worden opgeteld en genormaliseerd op een schaal van 1 tot 10.

Tabel 6 Totale beleidsscores Arbeidsrechten

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	Stipp
	Totale beleidsscore	6	5	7	5	5	5	6	5	6
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	+1	-	+2	-2	-	-	+1	-	-	-1
1. De financiële instelling respecteert de Fundamentele Arbeidsrechten van de ILO in de eigen bedrijfsvoering.	0,0	0,0	n.r.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	n.r.
2. De financiële instelling integreert minimaal de Fundamentele Arbeidsrechten van de ILO in de bedrijfsvoering en het inkoopbeleid.	0,0	0,0	n.r.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	n.r.
3. De financiële instelling respecteert het Verdrag betreffende de bescherming van het Moederschap van de ILO.	0,0	0,0	n.r.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	n.r.
4. De financiële instelling stelt procedures vast voor het beheer en behandeling van klachten van werknemers en het oplossen van schendingen van de arbeidsrechten, bij voorkeur in overleg met de betrokken vakbond.	1,0	0,0	n.r.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	n.r.
5. Bedrijven respecteren vrijheid van vereniging en het recht op collectieve onderhandeling.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
6. Alle vormen van gedwongen arbeid zijn onacceptabel.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
7. Kinderarbeid is onacceptabel.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
8. Discriminatie met betrekking tot (het aanbieden van) werk is onacceptabel.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
9. Bedrijven zetten zich in voor eerlijke wervingspraktijken.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
10. Bedrijven betalen een leefbaar loon aan hun werknemers.	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
11. Bedrijven houden zich aan maximale werktijden (maximaal 48 uur per week plus 12 uur overtijd).	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
12. Bedrijven hebben een uitgebreid gezondheids- en veiligheidsbeleid.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,5

Beoordelingselement											
	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP	
Totale beleidsscore	6	5	7	5	5	5	6	5	6	3	
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	+1	-	+2	-2	-	-	+1	-	-	-1	
13.	Bedrijven respecteren het Verdrag betreffende de bescherming van het Moederschap van de ILO.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
14.	Bedrijven zorgen voor een gelijke behandeling en gelijke arbeidsomstandigheden voor gastarbeiders en informele arbeiders.	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0
15.	Bedrijven zorgen voor goede arbeidsomstandigheden voor thuiswerkers.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
16.	Bedrijven hebben een helder (management)systeem om naleving van internationale arbeidsnormen te monitoren en indien nodig te corrigeren.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
17.	Bedrijven stellen procedures in voor de behandeling en verwerking van werknemersklachten en voor het oplossen van schendingen of conflicten, bij voorkeur in overleg met een vakbondsorganisatie.	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	1,0	0,0
18.	Bedrijven integreren criteria ten aanzien van arbeidsrechten in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
19.	Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot arbeidsrechten op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Noot: N.r. = niet relevant.

2.1.3 Analyse beleid Arbeidsrechten

Het arbeidsrechtenbeleid van de pensioenfondsen wordt gemiddeld beoordeeld met een 5,3 (onvoldoende). Hiermee is de gemiddelde score gelijk gebleven ten opzichte van de vorige beleidsbeoordeling (2022). Het beste resultaat wordt gehaald door BPL Pensioen met een score van 7 (ruim voldoende). StiPP haalt het slechtste resultaat met een score van 3 (ruim onvoldoende).

De lage score van StiPP wordt vooral veroorzaakt door het feit dat StiPP, als enige pensioenfonds, de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen niet structureel heeft opgenomen in het beleggingsbeleid. Veel van de elementen binnen het duurzaamheidsthema *Arbeidsrechten* zijn namelijk verankerd in de OESO-richtlijnen. Wanneer een pensioenfonds de OESO-richtlijnen toepast in het beleggingsbeleid, is het duidelijk dat van bedrijven onder meer wordt verwacht dat zij:

- Zorg dragen voor eerlijke wervingsprocessen;
- Het recht op vrijheid van vereniging en collectieve onderhandeling respecteren;
- Alle vormen van gedwongen en kinderarbeid bestrijden;
- Discriminatie op de werkvloer tegen gaan;

- Een uitgebreid gezondheids- en veiligheidsbeleid hebben; en
- Het ILO Verdrag betreffende de bescherming van het Moederschap respecteren.

StiPP stelt wel dat het pensioenfonds risico's op schendingen van de OESO-richtlijnen meeweegt in de risicoanalyse van (potentiële) beleggingen, maar het is onduidelijk in hoeverre de uitkomst van die analyse bepalend is in beleggingsbeslissingen.¹⁰ Met betrekking tot de eigen bedrijfsvoering wordt het thema *Arbeidsrechten* voor StiPP aangeduid als 'niet relevant' (n.r.), aangezien StiPP geen eigen personeel heeft. Dat geldt ook voor BPL Pensioen.

Op het gebied van leefbaar loon stimuleren alle beoordeelde pensioenfondsen bedrijven in hoog-risico sectoren om een leefbaar loon te betalen. Meestal gaat het om bedrijven in de kledingindustrie en de landbouw- en retailsector. Pensioenfondsen kunnen het beleggingsbeleid verbeteren door niet alleen ondernemingen in deze hoog-risico sectoren, maar alle bedrijven te vragen om eerlijke lonen uit te betalen waarmee werknemers en hun gezinnen een fatsoenlijke levensstandaard kunnen onderhouden.¹¹

Drie pensioenfondsen (ABP, PFZW en PMT) noemen in hun beleggingsbeleid dat het van belang is dat bedrijven klachtenmechanismen hebben. Echter is alleen bij PMT duidelijk welke verwachting het pensioenfonds specifiek heeft, doordat PMT rapporteert over engagement met bedrijven op dit onderwerp.¹² Bovendien heeft geen van de pensioenfondsen aandacht voor de ruimte die idealiter aan vakbonden zou worden geboden in procedures over arbeidsgeschillen. Werknemers staan immers vaak zwakker dan het bedrijf waar zij voor werken. Pensioenfondsen kunnen het beleid de komende jaren verbeteren door bedrijven te vragen procedures op te stellen voor de behandeling en verwerking van werknemersklachten, bij voorkeur in overleg met een vakbondsorganisatie, en deze verwachting structureel op te nemen in het beleggingsbeleid.

Vrijwel alle pensioenfondsen verwachten van de bedrijven waarin zij beleggen dat ze de ILO standaarden omtrent fundamentele arbeidsrechten respecteren. Er zijn echter maar weinig pensioenfondsen die zichzelf ook expliciet committeren aan de ILO-standaarden omtrent fundamentele arbeidsrechten. In reactie op de conceptbeoordelingen lieten meerdere pensioenfondsen weten het, in een land als Nederland, vanzelfsprekend te vinden dat fundamentele arbeidsrechten gewaarborgd zijn.

De Eerlijke Pensioenwijzer gaat niet mee in deze gedachte. Onder meer de toeslagenaffaire en vele onderzoeken over diversiteit op de werkvloer laten zien dat er, ook in een land als Nederland, risico's op mensenrechten- en arbeidsrechtenschendingen bestaan. Pensioenfondsen kunnen hun beleid verbeteren door een expliciet commitment aan fundamentele arbeidsrechten zoals geformuleerd door de ILO op te nemen in het beleid voor de eigen bedrijfsvoering. Voor pensioenfondsen zonder eigen personeel geldt dit uiteraard niet. Voor hen zijn de elementen die betrekking hebben op het arbeidsrechtenbeleid ten aanzien van de eigen bedrijfsvoering, dan ook als 'niet relevant' aangemerkt. Deze elementen zijn niet meegewogen in de uiteindelijke score.

2.2 Belastingen

2.2.1 Wat staat er op het spel?

Voor elke democratische samenleving zijn belastinginkomsten van essentieel belang om publieke voorzieningen zoals gezondheidszorg, onderwijs, infrastructuur en sociale zekerheid te financieren. Om belastingen te kunnen innen, is de opbouw van een capabel en betrouwbaar ambtenarenapparaat nodig.

Ook bedrijven hebben baat bij publieke voorzieningen en daarmee hebben ze ook een verantwoordelijkheid om belastingen te betalen in ieder land waarin ze actief zijn. Toch profiteren veel financiële instellingen, bedrijven en particulieren van de verschillen tussen landen in de hoogte van belastingheffingen en van mazen in nationale belastingregels. Multinationale ondernemingen zijn vaak weinig transparant over hun belastingbetalingen. Daarbij wordt er vaak gebruik gemaakt

van brievenbusmaatschappijen in belastingparadijzen. Hierdoor is het niet duidelijk hoeveel en waar belasting wordt betaald. Ook financiële instellingen maken gebruik van belastingparadijzen, als dienstverlening aan hun klanten en om hun eigen belastingbetalingen te beperken.

Belastingontwijking is in strijd met Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen: het getuigt van gebrek aan maatschappelijke verantwoordelijkheid om overheden inkomsten te onthouden waarmee ze hun land op sociaal en economisch gebied kunnen ontwikkelen.¹³

Volgens schattingen van het Tax Justice Network (TJN) lopen landen jaarlijks meer dan USD 311 miljard aan belastingen mis door internationaal fiscaal misbruik van bedrijven en particuliere belastingontduiking.¹⁴ Dit belastingmisbruik draagt bij aan de mondiale ongelijkheid: volgens het Tax Justice Network verliezen landen met lagere inkomens jaarlijks het equivalent van 6,5 procent van hun geïnde belastinginkomsten door misbruik van vennootschapsbelasting, terwijl landen met hogere inkomens het equivalent van 1,6 procent van hun geïnde belastinginkomsten verliezen.¹⁵

Hoewel belastingen niet rechtstreeks worden behandeld in de SDG's, zijn er veel doelen die niet kunnen worden bereikt zonder effectief en corruptievrij belastingbeleid en belastingpraktijken. Zo richt SDG 16: Vrede, Rechtvaardigheid en Sterke Instellingen zich op het verminderen van alle vormen van corruptie en omkoping. Dit betekent ook transparante en rechtvaardige belastingpraktijken voor bedrijven.¹⁶ Daarnaast moedigt SDG 17: Partnerschappen voor de Doelen het versterken van binnenlandse mobilisatie van middelen aan, onder andere door internationale steun aan ontwikkelingslanden om de binnenlandse capaciteit voor het innen van belastingen en andere inkomsten te verbeteren.¹⁷ Ook kunnen SDG 1: Geen armoede en SDG 10: Verminderde ongelijkheid niet worden bereikt zonder de belastinginkomsten die bedrijven betalen, aangezien deze essentieel zijn voor de financiering van overheidsvoorzieningen.¹⁸

Pensioenfondsen hebben de verantwoordelijkheid om alleen te investeren in bedrijven die in de landen waar ze actief zijn de verschuldigde belastingen betalen. Dit betekent ook dat ze van bedrijven zouden moeten verlangen dat ze transparant zijn over de (internationale) bedrijfsstructuur, en per land rapporteren over de omzet- en winstcijfers, het aantal werknemers, belastingbetalingen en overheidssubsidies. Ook dienen pensioenfondsen zich niet schuldig te maken aan belastingontwijking.

2.2.2 Overzicht elementen totale beleidsscores Belastingen

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte pensioenfondsen voor dit thema is weergegeven in Tabel 7. Per beoordelingselement wordt maximaal 1 punt toegekend. Deze punten worden opgeteld en genormaliseerd op een schaal van 1 tot 10.

Tabel 7 Totale beleidsscores Belastingen

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	3	4	3	3	3	3	3	3	4
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-2	-	-1	-1	-1	-1	-1	-2	-1	-1
1. Voor ten minste driekwart van de landen waar de financiële instelling actief is en/of 75% van de totale	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	3	4	3	3	3	3	3	3	4
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-2	-	-1	-1	-1	-1	-1	-2	-1	-1
inkomsten, rapporteert het per land over haar inkomsten, winst, Fte's, ontvangen subsidies van overheden en belastingbetalingen aan overheden op een wijze die overeenstemt met de geconsolideerde rekeningen.										
2. De financiële instelling rapporteert voor ieder land waarin zij actief is haar totale activa op een wijze die overeenstemt met de geconsolideerde rekeningen.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
3. De financiële instelling publiceert alle van overheden verkregen bedrijfsspecifieke belastingovereenkomsten.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Bedrijven publiceren hun volledige groepsstructuur, inclusief groepsonderdelen die indirect of gedeeltelijk in eigendom zijn.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Bedrijven publiceren een uitleg over de activiteiten, functies en uiteindelijke aandeelhouder van iedere dochteronderneming, filiaal, joint venture of gelieerde ondernemingen in rechtsgebieden met geen of lage vennootschapsbelasting.	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
6. Bedrijven rapporteren voor ieder land waarin zij actief zijn over hun omzetten, winsten, Fte's, kosten, ontvangen subsidies van overheden en (belasting)betalingen aan regeringen (e.g. bronbelasting, betalingen voor concessies en vennootschapsbelasting).	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
7. Bedrijven richten hun (internationale) organisatie structuur en hun (internationale) transacties in op een wijze die recht doet aan de economische realiteit van hun activiteiten en transacties, zonder dat schakels worden toegevoegd alleen of vooral om belastingvoordeel te behalen.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
8. Bedrijven publiceren belangrijke informatie met betrekking tot iedere bedrijfsspecifieke belastingovereenkomst die het van de belastingautoriteiten heeft verkregen.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9. Bedrijven publiceren, voor zover juridisch en praktisch mogelijk, de beslissingen van rechtbanken en arbitrage-instellingen ten aanzien van belastingzaken waarbij het bedrijf of haar dochterondernemingen zijn betrokken.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	3	4	3	3	3	3	3	3	4
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-2	-	-1	-1	-1	-1	-1	-2	-1	-1
10. Bedrijven hebben een managementsysteem waarmee direct actie kan worden ondernomen als medewerkers of toeleveranciers zich schuldig maken aan belastingontduiking.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
11. Bedrijven integreren criteria ten aanzien van belastingbetalingen in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
12. Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot belastingbetalingen op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

2.2.3 Analyse beleid Belastingen

Het belastingbeleid van de pensioenfondsen wordt gemiddeld beoordeeld met een 3,1 (ruim onvoldoende). De best scorende pensioenfondsen zijn BpfBOUW en PMT, hoewel het belastingbeleid van deze pensioenfondsen met een score van 4 nog altijd als onvoldoende wordt beoordeeld. De laagste score wordt gehaald door StiPP (score 2, slecht).

Met betrekking tot de eigen bedrijfsvoering is de belastingrapportage van alle pensioenfondsen redelijk op orde. Alle beoordeelde pensioenfondsen rapporteren hun behaalde winsten, omzet, het aantal medewerkers dat zij in dienst hebben en het totaal aan vermogen dat zij beheren. De pensioenfondsen kunnen hun belastingrapportages nog verder verbeteren door ook te rapporteren of en welke bedrijfsspecifieke belastingregelingen zij hebben getroffen met (buitenlandse) overheden.

De meeste pensioenfondsen (9) verwachten, via het toepassen van de OESO-richtlijnen, van bedrijven dat zij hun organisatiestructuur en (internationale) transacties inrichten op een wijze die recht doet aan de economische realiteit van hun activiteiten en transacties, zonder daarbij schakels toe te voegen, enkel of vooral om belastingvoordeel te behalen. Daarnaast verwachten de meeste pensioenfondsen (9) van bedrijven dat zij criteria ten aanzien van belastingbetalingen integreren in hun inkoopbeleid en in hun bedrijfsvoering. Alleen StiPP heeft deze verwachtingen niet in het beleggingsbeleid opgenomen.

Hoewel alle pensioenfondsen eerlijke belastingafdrachten noemen als belangrijk onderwerp in hun beleggingsbeleid, ontbreken meer concrete rapportage-eisen over parameters die van belang zijn in het kader van belastingtransparantie. Zo verwachten geen van de pensioenfondsen van bedrijven dat zij:

- Hun volledige groepsstructuur openbaar maken;
- Belangrijke informatie publiceren met betrekking tot bedrijfsspecifieke belastingovereenkomsten verkregen van (buitenlandse) belastingautoriteiten;

- Transparant zijn over beslissingen van rechtbanken en arbitrage-instellingen ten aanzien van belastingzaken waarbij het bedrijf of haar dochterondernemingen zijn betrokken (voor zover juridisch mogelijk); of
- Managementsystemen opzetten waarmee direct actie kan worden ondernomen als medewerkers of toeleveranciers zich schuldig maken aan belastingontduiking;

Wel heeft PMT, als enige pensioenfonds, beleid om bedrijven te stimuleren om te rapporteren over belastingafdrachten voor ieder land waarin zij actief zijn. Het is echter niet duidelijk of PMT bedrijven daarbij ook vraagt om te rapporteren over relevante parameters, zoals behaalde omzetten, winsten of verkregen subsidies.¹⁹ BpfBOUW is het enige pensioenfonds dat, via het stembeleid, bedrijven stimuleert om transparant te zijn over bedrijfsactiviteiten, hoewel niet expliciet wordt gevraagd om transparantie ten aanzien van bedrijfsactiviteiten in gebieden met zeer lage belastingtarieven (zogenaamde belastingparadijzen).²⁰ Pensioenfondsen kunnen hun beleid dus verbeteren door meer specifieke belastinggerelateerde transparantie-eisen te stellen aan de bedrijven waarin zij beleggen.

Verder kunnen pensioenfondsen het beleid op het gebied van belastingen verbeteren door meer oog te hebben voor de rol die (internationale) waardeketens en complexe bedrijfsstructuren spelen bij de ontduiking van belastingen. Geen van de beoordeelde pensioenfondsen vraagt bedrijven om ketenverantwoordelijkheid te nemen door criteria ten aanzien van belastingbetalingen op te nemen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers. Gezien de rol die complexe bedrijfsstructuren spelen bij belastingontduiking, is het van belang dat pensioenfondsen hun beleid op dit gebied aanscherpen.

2.3 Dierenwelzijn

2.3.1 Wat staat er op het spel?

Dieren zijn, net als mensen, wezens met gevoel, die respect en bescherming verdienen. Op basis van de Vijf Domeinen van dierenwelzijn moeten zij in staat worden gesteld hun natuurlijke, soortelijke gedrag te vertonen, vrij te zijn van fysiek ongerief en van pijn en chronische stress.²¹

Dierenwelzijnsproblemen komen het meest voor in de intensieve veehouderij. Intensieve veehouderij is een landbouwsysteem met weinig of geen grond, waarbij dieren meestal binnen worden gehouden, voer aan de boerderij wordt geleverd en mest van de boerderij moet worden afgevoerd. In 2016 werd meer dan 70% van alle landbouwdieren ter wereld gehouden in intensieve veehouderijsystemen.²² Dergelijke landbouwmethoden worden vaak geassocieerd met slecht dierenwelzijn, omdat de dieren worden gehouden in omstandigheden die hun vermogen om hun natuurlijke gedrag te uiten belemmeren. Dierenwelzijnsproblemen die verband houden met intensieve veehouderij verschillen per land en per diersoort, maar omvatten over het algemeen:²³

- Zeer restrictieve huisvestingsmethoden, zoals kooien, kratten of voerboxen;
- Ongeschikte leefomgevingen met slechte luchtkwaliteit, ongeschikte vloeren en een gebrek aan omgevingsprikkels;
- Onverdoofde chirurgische ingrepen, zoals het knippen van staarten, het knippen van snavel, tanden vijlen of onthooring;
- Selectieve fokpraktijken die schadelijk kunnen zijn voor de gezondheid en het welzijn van de dieren;
- Slechte omstandigheden tijdens het vervoer van dieren, met name lange duur, tekort aan voedsel, water en ruimte, en slechte behandeling tijdens het laden en lossen, wat leidt tot uitputting, uitdroging, angst, verwondingen, ziekte en zelfs de dood van de betrokken dieren; en
- Problematische slachtmethoden, zoals CO₂-bedwelming bij varkens, elektrische bedwelming bij pluimvee via de waterbadmethode en onbedwelmd slachten.

De farmaceutische en cosmetische industrie, evenals wetenschappelijke instellingen, maken regelmatig gebruik van proefdieren. De dieren worden ingezet voor de ontwikkeling van medicijnen

en vaccinaties, voor het bestuderen van de lichaamsfuncties van zowel dieren als mensen, en voor het testen van de veiligheid van verschillende soorten chemicaliën. In dit verband kunnen dieren worden blootgesteld aan verschillende vormen van lijden, zelfs wanneer de precieze noodzaak, effectiviteit en rechtvaardiging van dierproeven ter discussie staan.²⁴

In de amusementsindustrie moeten (wilde) dieren vaak kunstjes doen die niet passen bij hun aard. Tevens worden ze gehuisvest in te kleine ruimten waardoor zij zich niet of te weinig vrij kunnen bewegen. Dit leidt in veel gevallen tot apathisch, stereotiep gedrag zoals het eindeloos heen en weer door de kooi lopen.

Door overconsumptie in rijkere landen, bevolkingsgroei en veranderende consumptiepatronen in opkomende markten neemt de wereldwijde vraag naar dierlijke producten - vlees, zuivelproducten, eieren - snel toe. Het is een grote uitdaging om aan deze vraag te voldoen op een manier die rekening houdt met de normen voor dierenwelzijn.²⁵ Verdere intensivering van de veehouderij zal vrijwel zeker leiden tot het lijden van nog meer dieren.²⁶

Het welzijn van dieren is ook belangrijk voor het welzijn en de gezondheid van grote groepen mensen. Ongeveer een miljard mensen zijn voor hun inkomen, voedsel en kleding afhankelijk van de gezondheid en productiviteit van de dieren waarmee ze werken.²⁷ Volgens de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN (FAO) houdt dierenwelzijn verband met voedselzekerheid, voedselveiligheid, gezondheid, duurzaamheid, arbeidsomstandigheden, plattelandontwikkelingen, gendergelijkheid en sociale rechtvaardigheid.²⁸

Financiële instellingen zouden, als zij beleggen in één van de genoemde sectoren (veehouderij, farmaceutische en cosmetische bedrijven of de amusementsindustrie) een beleggingsbeleid moeten hebben dat recht doet aan het welzijn van dieren en dat verder gaat dan het zich enkel houden aan de bestaande wetgeving.

2.3.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Dierenwelzijn

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte pensioenfondsen voor dit thema is weergegeven in Tabel 8. Per beoordelingselement wordt maximaal 1 punt toegekend. Deze punten worden opgeteld en genormaliseerd op een schaal van 1 tot 10.

Tabel 8 Totale beleidsscores Dierenwelzijn

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	-
1. Bedrijven respecteren dierenwelzijn in alle Vijf Domeinen van dierenwelzijn.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
2. Niet-medische dierproeven (waaronder maar niet beperkt tot proeven voor cosmetica) zijn onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	-
3. Bij gebruik van proefdieren voor medische doeleinden dient dierenleed en het aantal gebruikte dieren zoveel mogelijk te worden beperkt (de zogenaamde 3V-strategie: vervanging, verfijning en vermindering van dierproeven). De betrokken ondernemingen zoeken actief en aantoonbaar naar alternatieven voor dierproeven.	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Het produceren, vervaardigen, verhandelen en verkopen van bont en exotisch leer (en afgeleide producten) is onacceptabel.	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,5	0,5	0,0
5. Zeer beperkende huisvestingsmethoden voor onder anderen kalveren (in kisten), leghennen (in legbatterijen) en zeugen (in voerligboxen), zijn onacceptabel	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
6. De fokpraktijken en de genetica van landbouwhuisdieren zijn gericht op een goed welzijn in overeenstemming met de Verantwoorde Minimum Standaarden van FARMS.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
7. Dierlijke-eiwitbedrijven worden gecertificeerd volgens de criteria van certificeringsregelingen die dierenwelzijnseisen omvatten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
8. Bedrijven zorgen voor een adequate verrijking en kwaliteit van het leefmilieu voor de landbouwdieren in overeenstemming met de Verantwoorde Minimum Standaarden van FARMS.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9. Bedrijven vermijden pijnlijke procedures voor landbouwdieren in overeenstemming met de Verantwoorde Minimum Standaarden van FARMS.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10. Bedrijven passen humane slachtmethoden voor landbouwdieren toe in overeenstemming met de Verantwoorde Minimum Standaarden van FARMS.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
11. Bedrijven beperken de duur van diertransporten in overeenstemming met de beste praktijknormen in overeenstemming met de Verantwoorde Minimum Standaarden van FARMS.	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0
12. Entertainmentactiviteiten waarbij wilde dieren betrokken zijn of waarbij dieren gewond raken (waaronder circussen en andere amusementsshows met wilde dieren, dolfinariums, olifantenritten, vechtsporten met dieren) zijn onaanvaardbaar.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
13. Bedrijven integreren criteria ten aanzien van dierenwelzijn in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	-
14. Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot dierenwelzijn op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

2.3.3 Analyse beleid Dierenwelzijn

Het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen voor het thema *Dierenwelzijn* wordt gemiddeld beoordeeld met een 1,9 (slecht). Negen pensioenfondsen behalen een score van 2 (slecht), terwijl het dierenwelzijnsbeleid van StiPP als enige als zeer slecht (score 1) wordt beoordeeld.

Hoewel veel pensioenfondsen dierenwelzijn wel noemen als belangrijk thema in het beleggingsbeleid, ontbreekt het veelal aan specifieke verwachtingen op het gebied van dierenwelzijn in het beleggingsbeleid. Wel zijn dierenwelzijnscriteria sinds 2023 opgenomen in de OESO-richtlijnen. Doordat negen pensioenfondsen de OESO-richtlijnen in hun beleggingsbeleid hebben geïntegreerd, is hun beleggingsbeleid op het gebied van *Dierenwelzijn* verbeterd ten opzichte van de vorige beleidsbeoordeling in 2022. Alle pensioenfondsen, met uitzondering van StiPP, stellen (indirect, via de OESO-richtlijnen) een aantal verwachtingen op het gebied van dierenwelzijn aan de bedrijven waarin zij beleggen. Zo wordt van bedrijven verwacht dat zij de vijf domeinen van dierenwelzijn respecteren, te weten voeding, milieu, lichamelijke gezondheid, gedrag en mentale gezondheid. Ook worden bedrijven gevraagd om humane slachtmethodes toe te passen in overeenstemming met de *Responsible Minimum Standards* van het FARMS initiatief.²⁹ Verder wordt van bedrijven verwacht dat zij de duur van dierentransporten beperken, hoewel soorten-specifieke richtlijnen hierin veelal nog ontbreken.

Vier pensioenfondsen (ABP, PFZW, PME en PMT) stellen niet te beleggen in bedrijven die betrokken zijn bij de productie en/of handel in bont.³⁰ Verder weegt Pensioenfonds Detailhandel onder meer of bedrijven dierenwelzijnscriteria opnemen in hun inkoopbeleid voor beleggingen die worden aangemerkt als duurzaam.³¹ Pensioenfonds Detailhandel verwacht echter niet van alle bedrijven waarin wordt belegd dat zij dierenwelzijnscriteria integreren in hun inkoopbeleid.

De pensioenfondsen kunnen het dierenwelzijnsbeleid onder meer verbeteren door dierenwelzijnsstandaarden (in overeenstemming met de *Responsible Minimum Standards* van het FARMS initiatief) structureel op te nemen in het beleggingsbeleid. Daarbij zouden bedrijven onder meer moeten worden gevraagd om goede huisvesting van landbouwdieren te waarborgen en (onnodige) pijnlijke procedures te voorkomen. Het zou goed zijn als bedrijven worden gestimuleerd om deze dierenwelzijnscriteria ook op te nemen in contracten met onderaannemers en/of toeleveranciers.

Geen van de onderzochte pensioenfondsen sluit beleggingen uit in bedrijven die betrokken zijn bij entertainmentactiviteiten met wilde dieren, zoals dolfinaria, circussen of vechtsporten met dieren. Ook op dit punt kunnen de pensioenfondsen hun dierenwelzijnsbeleid de komende jaren verder verbeteren.

2.4 Gendergelijkheid

2.4.1 Wat staat er op het spel?

Het begrip "gender" verwijst naar sociaal geconstrueerde identiteiten, eigenschappen en rollen van mannen en vrouwen.³² Gender bepaalt wat binnen een bepaalde context van de begrippen 'mannen' en 'vrouwen' verwacht, gewaardeerd en toegestaan wordt. Gendergelijkheid verwijst dan ook naar gelijke rechten, verantwoordelijkheden en kansen voor mannen en vrouwen.³³ Om gendergelijkheid te bereiken is het van belang dat de rechten en mogelijkheden van mensen niet afhankelijk zijn van hun geslacht of seksuele oriëntatie.³⁴

Genderongelijkheid raakt ook mannen en transgenders en heeft ook betrekking op seksuele oriëntatie (homoseksueel, lesbisch, biseksueel, interseksueel). De Eerlijke Pensioenwijzer kijkt met betrekking tot gendergelijkheid echter met name naar ongelijkheid die vrouwen raakt.

Traditionele rolpatronen tussen mannen en vrouwen en aan hen toegeschreven eigenschappen, leiden tot ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen. Om een paar voorbeelden te noemen:

- Het armoedepercentage onder alleenstaande vrouwen met en zonder kinderen ligt hoger dan onder mannen, zowel in ontwikkelde als minder ontwikkelde landen;³⁵
- Vrouwen hebben minder dan mannen toegang tot financiële systemen;³⁶
- Wettelijke rechten van vrouwen zijn in de meeste landen ongelijk vergeleken met de rechten van mannen;³⁷
- Gender gerelateerd geweld treft wereldwijd minstens 35% van de vrouwen;³⁸
- De werkgelegenheid onder vrouwen is lager dan die onder mannen en bij gelijke functies en werkervaring is het salaris van vrouwen vaak lager dan dat van mannen;³⁹
- Vrouwen zijn minder dan mannen werkzaam in topfuncties;⁴⁰

Gendergelijkheid is ook onderdeel van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's), waaronder SDG 5 (Gendergelijkheid), en beoogt het tegengaan van alle vormen van discriminatie, geweld, seksuele uitbuiting, kindhuwelijken en verbetering van de economische en burgerrechten van vrouwen.⁴¹

Pensioenfondsen kunnen gendergelijkheid bevorderen door als werkgever doorstroming van vrouwen naar topposities te stimuleren en in hun beloningssystemen zorg te dragen voor gelijke betaling van mannen en vrouwen in vergelijkbare functies en met vergelijkbare werkervaring. Ook in hun rol als investeerder kunnen zij invloed uitoefenen op gelijke behandeling van mannen en vrouwen door bedrijven waarin zij beleggen, door criteria daaromtrent op te nemen in hun beleggingsbeleid.

2.4.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Gendergelijkheid

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte pensioenfondsen voor dit thema is weergegeven in Tabel 9. Per beoordelingselement wordt maximaal 1 punt toegekend. Deze punten worden opgeteld en genormaliseerd op een schaal van 1 tot 10.

Tabel 9 Totale beleidsscores Gendergelijkheid

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	2	2	2	3	2	2	3	2	2
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-1	+1	+1	-	+1	+1	+2	-1	+1	-
1. De financiële instelling doet een zerotolerance beleidstoezegging voor alle vormen van genderdiscriminatie ten aanzien van werk en beroep.	0,5	0,0	n.r.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	n.r.
2. De financiële instelling hanteert een zerotolerancebeleid ten aanzien van gender-gerelateerd geweld op de werkplek, waaronder verbale, fysieke en seksuele intimidatie.	0,0	0,0	n.r.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	n.r.
3. De financiële instelling biedt trainingen aan om gender-gerelateerde discriminatie op de werkvloer tegen te gaan.	0,0	0,0	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.
4. De financiële instelling hanteert systemen die salarisgelijkheid actief regelen.	0,0	0,0	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.
5. De financiële instelling garandeert minstens 30% participatie en gelijke toegang voor vrouwen en mannen op het niveau van de raad van bestuur, het dagelijks bestuur en het senior management.	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0	0,0	1,0	0,5	0,5	0,5
6. De financiële instelling garandeert minstens 40% participatie en gelijke toegang voor vrouwen en mannen op het niveau van de raad van bestuur, het dagelijks bestuur en het senior management.	0,5	0,5	0,0	0,5	0,0	0,0	0,5	0,5	0,0	0,0
7. De financiële instelling heeft een trainingsprogramma gericht op de bevordering van doorstroming van vrouwen naar seniorfuncties.	0,0	0,0	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.
8. Bedrijven hebben een beleid toegezegd om de mensenrechtenrisico's te beperken die mensen door hun gender ondervinden.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
9. Bedrijven hanteren een zerotolerancebeleid voor alle vormen van genderdiscriminatie ten aanzien van werk en beroep.	0,5	0,5	0,5	1,0	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0
10. Bedrijven hanteren een zerotolerancebeleid ten aanzien van gender-gerelateerd geweld op de werkplek, waaronder verbale, fysieke en seksuele intimidatie.	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0
11. Bedrijven bieden trainingen aan om gender-gerelateerde discriminatie op de werkvloer tegen te gaan.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	2	2	2	3	2	2	3	2	2
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-1	+1	+1	-	+1	+1	+2	-1	+1	-
12. Bedrijven hanteren systemen die salarisgelijkheid actief regelen.	0,0	0,0	0,0	1,0	1,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
13. Bedrijven hanteren systemen ter voorkoming van genderdiscriminatie van hun klanten.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
14. Bedrijven garanderen minstens 30% participatie en gelijke toegang voor vrouwen en mannen op het niveau van de raad van bestuur, het dagelijks bestuur en het senior management.	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,5	0,0	0,0
15. Bedrijven garanderen minstens 40% participatie en gelijke toegang voor vrouwen en mannen op het niveau van de raad van bestuur, het dagelijks bestuur en het senior management.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
16. Bedrijven zorgen voor gerichte professionele ontwikkeling, en waar nodig ook scholing en opleiding, voor werknemers om gelijke toegang voor vrouwen tot hogere functies te bevorderen.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
17. Bedrijven integreren criteria ten aanzien van gender en vrouwenrechten in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
18. Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot gender en vrouwenrechten op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Noot: n.r. = niet relevant

2.4.3 Analyse beleid Gendergelijkheid

Het beleid van de pensioenfondsen op het gebied van gendergelijkheid wordt gemiddeld beoordeeld met een 2,1 (slecht). Pensioenfonds Detailhandel en Pensioenfonds Zorg en Welzijn worden het best beoordeeld, beiden met een score van 3 (ruim onvoldoende). StiPP haalt het slechtste resultaat met een score van 1 (zeer slecht). Ondanks deze lage scores laat de beleidsanalyse wel zien de totale beleidsscores van zes pensioenfondsen zijn verbeterd ten opzichte van de vorige beoordeling in 2022.

De verbetering in totale beleidsscores komt vooral doordat het tegengaan van gender-gerelateerde discriminatie en geweld op de werkvloer beter geïntegreerd zijn in de OESO-richtlijnen sinds de actualisering uit 2023. Doordat alle pensioenfondsen, behalve StiPP, de OESO-richtlijnen toepassen in hun beleggingsbeleid, is het beleid op dit thema verbeterd. Pensioenfonds Detailhandel is echter het enige pensioenfonds dat criteria over het opstellen van een gender-gerelateerd antidiscriminatiebeleid structureel in het beleggingsbeleid heeft opgenomen. StiPP is

het enige pensioenfonds dat geen criteria in het beleggingsbeleid heeft opgenomen over het tegengaan van discriminatie of geweld op basis van gender.

Verder verwachten de meeste pensioenfondsen (9), via het toepassen van de *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights*, van bedrijven waarin zij beleggen dat zij een beleid hebben ontwikkeld om de mensenrechtenrisico's te beperken die mensen door hun gender ondervinden. Drie pensioenfondsen (Pensioenfonds Detailhandel, Pensioenfonds Horeca en Catering, en Pensioenfonds Vervoer) verwachten ook dat bedrijven systemen hanteren om de loonkloof tussen mannen en vrouwen te adresseren.

Toch schiet bij alle pensioenfondsen het beleggingsbeleid tekort waar het gaat om ongelijkheid tussen mannen en vrouwen te adresseren en/of voorkomen. Zo vraagt geen van de pensioenfondsen van de bedrijven waarin zij beleggen om trainingen aan te bieden om gender-gerelateerde discriminatie tegen te gaan, of om de doorstroom van vrouwen naar topfuncties te verbeteren door het aanbieden van gerichte professionele ontwikkelingstrajecten. Van bedrijven wordt ook niet verwacht dat zij ketenverantwoordelijkheid nemen om genderongelijkheid in hun toeleveringsketens tegen te gaan. Geen van de pensioenfondsen vraagt bedrijven om criteria ten aanzien van gender en vrouwenrechten in hun inkoopbeleid of in contracten met onderaannemers en toeleveranciers te integreren.

Ook ten aanzien van de eigen bedrijfsvoering is het beleid van de pensioenfondsen op het gebied van gendergelijkheid ondermaats. ABP is het enige pensioenfonds met een gender-gerelateerd antidiscriminatiebeleid. In het beleid van ABP wordt echter niet specifiek genoemd of het daarbij om een zerotolerancebeleid gaat.⁴² Geen van de onderzochte pensioenfondsen heeft een zerotolerancebeleid jegens gender-gerelateerd geweld op de werkplek, waaronder verbale, fysieke en seksuele intimidatie vallen. Verder is PFZW het enige pensioenfonds dat een participatiegraad van minstens 30% vrouwen heeft in zowel het bestuur als het verantwoordingsorgaan. Zeven pensioenfondsen (ABP, BpfBOUW, BPL Pensioen, Pensioenfonds Detailhandel, PME, PMT en StiPP) voldoen aan dit criterium voor één van de organen.

2.5 Gezondheid

2.5.1 Wat staat er op het spel?

Een goede gezondheid is van grote waarde, zowel voor het individu als voor de samenleving. De Covid-19 pandemie van 2020 tot 2022 heeft zowel het cruciale belang van een goede gezondheid en gezondheidszorgsystemen aangetoond als de grote wereldwijde ongelijkheden die blijven bestaan in de toegang tot gezondheidszorg en medicijnen. Wereldwijd stijgen de kosten voor gezondheidszorg snel en voor veel ontwikkelingslanden zijn deze kosten moeilijk op te brengen.⁴³ Bovendien verminderen ziekte of handicaps de arbeidsproductiviteit en beperken ze ook de mogelijkheden van individuen om een bijdrage te leveren aan de maatschappij. Daarom is het van groot sociaal en economisch belang dat financiële instellingen en bedrijven zich bewust zijn van hun impact op de gezondheid.

Het recht op de hoogst haalbare standaard op het gebied van fysieke en mentale gezondheid is als eerste door de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) erkend als een mensenrecht (1946) en daarna ook opgenomen in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948).⁴⁴ De verantwoordelijkheid van bedrijven ten aanzien van het recht op gezondheid betekent in de eerste plaats dat de gezondheid van hun werknemers, klanten en omwonenden niet aangetast zou moeten worden door hun producten of productieprocessen.⁴⁵

Ten aanzien van hun werknemers moeten bedrijven erop toezien dat zij niet onnodig worden blootgesteld aan schadelijke stoffen en dat de werkomstandigheden veilig zijn.⁴⁶ De verspreiding van (nieuwe) schadelijke stoffen in het milieu brengt risico's voor de volksgezondheid met zich mee. Betrokken partijen zouden meer moeten doen dan zich aan de bestaande regels houden en het voorzorgprincipe moeten toepassen. Deze voorzorgsmaatregelen hebben vooral betrekking op

twee groepen chemicaliën: *Endocrine Disrupting Chemicals (EDCs)* die effect hebben op natuurlijke hormonen en *Persistent Organic Pollutants (POPs)* die niet of langzaam worden afgebroken in de natuur.⁴⁷

Volgens de WHO doodt onveilig (drink-)water ongeveer 485.000 mensen per jaar en hebben bijna 1 miljard mensen geen toegang tot veilig drinkwater. Vrouwen, kinderen en economisch achtergestelde bevolkingsgroepen ondervinden hiervan de grootste gevolgen.⁴⁸ Ook luchtvervuiling, door onder andere de uitstoot van de transportsector en in Zuidoost-Azië in toenemende mate door veenbranden, is schadelijk voor de volksgezondheid.⁴⁹

Bedrijven kunnen overwegen om de toegang tot essentiële gezondheidszorg, schoon drinkwater en goede sanitaire voorzieningen te ondersteunen en een gezonde leefstijl te stimuleren. Volgens de *Access to Medicine Foundation* zouden door een betere toegang tot medicijnen jaarlijks de levens van miljoenen mensen gered kunnen worden die sterven aan te voorkomen of behandelbare ziektes zoals HIV/Aids en malaria. Farmaceutische bedrijven kunnen een grote rol spelen door in te zetten op de ontwikkeling van vaccinaties en medicijnen voor veelvoorkomende tropische ziektes zodat de gezondheidssituatie in ontwikkelingslanden verbeterd wordt. Daarnaast kunnen farmaceutische bedrijven zorgen voor een laagdrempelig aanbod van medicijnen in ontwikkelingslanden door deze voor betaalbare prijzen ter beschikking te stellen.⁵⁰

Resistentie van micro-organismen in mensen, voedsel en dieren tegen de meest gebruikte antimicrobiële stoffen voor de behandeling van onder andere tuberculose, malaria, HIV en influenza is een complex probleem dat de verwezenlijking van de SDG's in gevaar brengt. Het terugdringen van onnodig gebruik van antibiotica zal positieve gevolgen hebben voor het ontstaan van resistentie.⁵¹

Volgens de WHO kunnen jaarlijks 820.000 doden onder kinderen jonger dan vijf jaar voorkomen worden als alle kinderen onder de twee jaar borstvoeding zouden krijgen.⁵² Echter, de maatschappelijke overtuiging dat moedermelk onvoldoende is, gebrek aan voldoende kennis en ondersteuning voor moeders die borstvoeding geven en de agressieve promotie van vervangingsmiddelen voor moedermelk, dragen bij aan lage borstvoedingspercentages.⁵³

Van tabak is algemeen bekend dat het verschillende vormen van kanker en hartaandoeningen veroorzaakt, evenals andere ziekten. Volgens de WHO sterven er jaarlijks meer dan 8 miljoen mensen aan de consumptie van tabak.⁵⁴ Hoewel de antirookwetgeving in sommige landen effectief is geweest in het terugdringen van het tabaksgebruik, ontbreekt deze wetgeving nog vaak - gedeeltelijk als gevolg van uitgebreide lobbyinspanningen van de tabaksindustrie.⁵⁵

Het bevorderen van gezondheid is opgenomen in de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG 3: Goede gezondheid en welzijn).⁵⁶

Met al deze aspecten moeten pensioenfondsen rekening houden bij de ontwikkeling van een beleggingsbeleid op het gebied van gezondheid.

2.5.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Gezondheid

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte pensioenfondsen voor dit thema is weergegeven in Tabel 10. Per beoordelingselement wordt maximaal 1 punt toegekend. Deze punten worden opgeteld en genormaliseerd op een schaal van 1 tot 10.

Tabel 10 Totale beleidsscores Gezondheid

Beoordelingselement	ABP	BpfOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	4	4	4	5	4	6	4	4	5
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-	+2	-	+1	-	+1	-	-
1. Bedrijven passen het voorzorgprincipe toe ter voorkoming van gezondheidsschade bij hun werknemers, klanten of omwonenden door hun producten of productieprocessen.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
2. Bedrijven hebben een uitgebreid gezondheids- en veiligheidsbeleid.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,5
3. Bedrijven voorzien in geschikte en gender-sensitieve uniformen en/of persoonlijke beschermingsmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Bedrijven respecteren internationale afspraken over de productie en het gebruik van gevaarlijke of giftige stoffen zoals omschreven in het Montreal Protocol (over stoffen die de ozonlaag aantasten).	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0
5. Bedrijven respecteren internationale afspraken over de productie en het gebruik van gevaarlijke of giftige stoffen zoals omschreven in het Verdrag van Stockholm (over POP's).	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
6. Bedrijven respecteren internationale afspraken op het gebied van handel in chemicaliën en chemisch afval zoals omschreven in het Verdrag van Bazel.	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
7. Bedrijven respecteren internationale afspraken op het gebied van handel in chemicaliën en chemisch afval zoals omschreven in het Verdrag van Rotterdam.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
8. Bedrijven reduceren de uitstoot van schadelijke stoffen (naar bodem, water en lucht) door gebruik te maken van de best beschikbare technologieën.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
9. Bedrijven beperken het gebruik van chemicaliën waarvan in wetenschappelijke literatuur wordt vermoed dat ze schadelijk zijn voor de gezondheid en, indien noodzakelijk, gebruiken ze alleen op een verantwoorde manier (voorzorgbeginsel).	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
10. Farmaceutische bedrijven zorgen ervoor dat patiënten met voorkombare en behandelbare ziektes het recht op toegang tot medicijnen hebben.	1,0	0,0	0,0	0,5	1,0	1,0	1,0	0,0	1,0	0,0
11. Bedrijven zijn terughoudend met het gebruik van antimicrobiële geneesmiddelen (antibiotica) bij mensen om antimicrobiële resistentie tot een minimum te beperken.	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Beoordelingselement	ABP	BpfbOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	4	4	4	5	4	6	4	4	5
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-	+2	-	+1	-	+1	-	-
12. Producenten van flesvoeding houden zich aan de WHO-code en aanvullende resoluties met betrekking tot reclame voor vervangingsmiddelen van moedermelk.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
13. Tabaksproducenten houden zich aan de richtlijnen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) met betrekking tot de gezondheidseffecten en de sociale, milieu- en economische gevolgen van (mee)roken.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
14. De productie van tabak en tabaksproducten is onacceptabel.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
15. Bedrijven integreren criteria met betrekking tot gezondheid in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
16. Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot gezondheid op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

2.5.3 Analyse beleid Gezondheid

Het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen op het gebied van gezondheid wordt gemiddeld beoordeeld met een 4,2 (onvoldoende). Pensioenfonds Vervoer behaalt met een score van 6 (voldoende) het beste resultaat. Het beleggingsbeleid van StiPP krijgt de laagste score van 2 (slecht).

Het ontbreekt in het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen onder meer aan de vraag aan bedrijven om zich te houden aan internationale afspraken die van belang zijn in het kader van de volksgezondheid. Zo vraagt alleen PMT van bedrijven om zich te houden aan het Montreal Protocol (over stoffen die de ozonlaag aantasten) en verwachten alleen BPL Pensioen en Pensioenfonds Vervoer van bedrijven dat ze de afspraken van het Verdrag van Bazel nakomen (over de handel in chemicaliën en chemisch afval).⁵⁷ Geen van de pensioenfondsen vraagt bedrijven om zich te houden aan het Verdrag van Rotterdam (over de handel in chemicaliën en chemisch afval) en het Verdrag van Stockholm (over *Persistent Organic Pollutants (POPs)* die niet of langzaam worden afgebroken in de natuur).

Ook vragen geen van de pensioenfondsen van bedrijven om te voorzien in geschikte en gendersensitieve uniformen en/of persoonlijke beschermingsmiddelen.

Wel stellen de meeste pensioenfondsen (9) enige eisen aan bedrijven op het gebied van gezondheid via de implementatie van de OESO-richtlijnen. Zo worden bedrijven gevraagd om de uitstoot van schadelijke stoffen (naar bodem, water en lucht) te reduceren door gebruik te maken van de best beschikbare technologieën. Deze pensioenfondsen verwachten ook dat bedrijven een uitgebreid gezondheids- en veiligheidsbeleid hebben en dat zij criteria met betrekking tot gezondheid in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering integreren. StiPP is de uitzondering, omdat het

als enige pensioenfondsen de naleving van de OESO-richtlijnen door bedrijven niet structureel in het beleggingsbeleid heeft opgenomen.

Verder zijn vijf pensioenfondsen (ABP, Pensioenfonds Horeca en Catering, Pensioenfonds Vervoer, Pensioenfonds Zorg en Welzijn en PMT) lid van het *Access to Medicine* initiatief, dat farmaceutische bedrijven aanspoort om medicijnen betaalbaar en toegankelijk te maken voor mensen in lage- en middeninkomenslanden. Daarnaast sluiten alle pensioenfondsen producenten van tabaksproducten uit van beleggingen.

2.6 Klimaatverandering

2.6.1 Wat staat er op het spel?

Wereldwijde klimaatverandering zorgt voor ingrijpende veranderingen in ecosystemen, waardoor samenlevingen meer risico lopen op natuurrampen. Alleen al in het afgelopen jaar zijn talloze, pijnlijke voorbeelden op te sommen: van supertyfoon Yagi dat in Vietnam grote overstromingen en aardverschuivingen veroorzaakte, wijdverspreide bosbranden die in het najaar Zuid-Amerika teisterden tot de hevige regenval en overstromingen in Spanje en Midden-Europa.⁵⁸ Het afgelopen jaar (2024) is het warmste jaar ooit gemeten en het eerste jaar dat de gemiddelde mondiale opwarming de 1.5°C is gepasseerd.⁵⁹

Mondiale klimaatverandering is een direct resultaat van menselijke activiteiten die de concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer doen toenemen. Volgens het Intergouvernementele Panel voor Klimaatverandering (IPCC) is het zeer aannemelijk dat:⁶⁰

- De menselijke invloed de atmosfeer, de oceaan en het land ondubbelzinnig heeft opgewarmd, als gevolg van de toegenomen concentraties broeikasgassen in de atmosfeer;
- De omvang van de recente veranderingen in het klimaatsysteem als geheel en de huidige staat van veel aspecten van het klimaatsysteem ongekend zijn over een periode van vele eeuwen tot vele duizenden jaren;
- De door de mens veroorzaakte klimaatverandering nu al gevolgen heeft voor vele weer- en klimaatextremen in alle regio's van de wereld;
- Wereldwijde gemiddelde temperatuurstijgingen van 1,5°C en 2°C ten opzichte van het pre-industriële gemiddelde in de 21e eeuw zullen worden overschreden, tenzij de uitstoot van kooldioxide (CO₂) en andere broeikasgassen de komende decennia sterk wordt verminderd; en
- Afhankelijk van toekomstige ontwikkelingen de temperatuur in de 21e eeuw wereldwijd tussen 1,4°C en 4,4°C zal stijgen.

Klimaatverandering zal waarschijnlijk leiden tot een toename van extreme weersomstandigheden zoals aanhoudende warmere periodes, droge periodes, extreme regenval en hittegolven. Deze ontwikkelingen hebben en zullen grote consequenties hebben voor natuur, milieu en de menselijke leefomgeving.⁶¹

In het Akkoord van Parijs (2015) is als doelstelling afgesproken om de wereldwijde temperatuurstijging te beperken tot maximaal 2, maar bij voorkeur 1,5 graden Celsius, in 2100.⁶² Ook is het tegengaan van klimaatverandering opgenomen in de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG 13: Klimaatactie).⁶³

Het *Emissions Gap Report 2024* van het VN-milieuprogramma (UNEP) benadrukt dat de wereld op het punt staat de kans te missen om de opwarming van de aarde te beperken 1,5°C.⁶⁴ Om die doelstelling te halen, zou de wereldwijde jaarlijkse uitstoot van broeikasgassen het komende decennium met 57 procent moeten dalen ten opzichte van 2019. Een snelle overgang van de mondiale energiesector wordt beschouwd als de sleutel tot het behalen van deze doelstellingen en vereist ten minste:

- Het aandeel van koolstofvrije energie in de elektriciteitsopwekking sterk versnellen;
- Uutfasering van onverminderde kolen- en gasopwekking;

- Net/opslag en vraagbeheer aanpassen; en
- Zorgen voor betrouwbare toegang tot energie voor iedereen.

Er zijn grote investeringen nodig, vooral in ontwikkelingslanden, om aanpassingen aan de gevolgen van klimaatverandering te realiseren. Grote groepen mensen in ontwikkelingslanden zijn kwetsbaarder voor klimaatverandering omdat hun levensonderhoud meer afhankelijk is van klimatologische omstandigheden en omdat het voor deze groepen lastiger is om zich aan extreme weersomstandigheden aan te passen.⁶⁵

Bedrijven zullen worden geconfronteerd met de gevolgen en risico's van klimaatverandering en met de implementatie van nieuwe wetgeving, maar kunnen ook inspelen op de kansen en innovaties die het met zich meebrengt. Bedrijven zullen actief hun emissies moeten reduceren om de risico's van klimaatverandering zo klein mogelijk te houden. Bovendien is er een energietransitie nodig om de risico's van klimaatverandering te verminderen. Controversiële vormen van grondstofwinning - zoals de winning van olie uit teerzanden, de winning van schaliegas en kolenmijnbouw – verhinderen de energietransitie.

Pensioenfondsen zullen fundamentele keuzes moeten maken om de risico's op klimaatverandering te verminderen en om de energietransitie te bevorderen. Pensioenfondsen zullen hun invloed moeten aanwenden om te stimuleren dat er een transitie plaatsvindt van het gebruik van overwegend fossiele brandstoffen (zoals kolen, olie en gas) naar het gebruik van hernieuwbare energiebronnen (zoals wind- en zonne-energie). Dit geldt ook voor het gebruik van grondstoffen voor de vervaardiging van producten. Met hun beleggingsbeslissingen kunnen pensioenfondsen een impuls geven aan de circulaire economie, een economisch systeem dat gebruik maakt van grondstoffen die worden teruggewonnen uit afgedankte producten in plaats van de exploitatie van nieuwe grondstoffen waardoor de exploitatie van niet-hernieuwbare grondstoffen kan worden tegengegaan.

2.6.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Klimaatverandering

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte pensioenfondsen voor dit thema is weergegeven in Tabel 11. Per beoordelingselement wordt maximaal 1 punt toegekend. Deze punten worden opgeteld en genormaliseerd op een schaal van 1 tot 10.

Tabel 11 Totale beleidsscores Klimaatverandering

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	6	3	3	3	3	3	6	6	5
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-1	+1	-1	-	+1	+1	+2	-
1. Voor de eigen (in)directe broeikasgasemissies stelt de financiële instelling meetbare reductiedoelstellingen op in overeenstemming met een beperking van de maximale mondiale temperatuurstijging van 1.5°C.	1,0	0,0	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.

Beoordelingselement		ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore		6	3	3	3	3	3	6	6	5
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)		-	-	-1	+1	-1	-	+1	+1	+2	-
2.	De financiële instelling publiceert hoe groot haar aandeel is in de broeikasgasemissies van een selectie van bedrijven en/of een specifieke sector waarin zij financiert of investeert.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
3.	De financiële instelling publiceert hoe groot haar aandeel is in de broeikasgasemissies van alle bedrijven en projecten waarin zij investeert.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,5	1,0
4.	Voor de broeikasgasemissies van de bedrijven waarin de financiële instelling belegt of die door haar worden gefinancierd, stelt zij meetbare, absolute reductiedoelstellingen vast, die bijdragen aan een beperking van de maximale mondiale temperatuurstijging tot 1.5°C.	1,0	1,0	0,0	0,5	0,5	0,5	1,0	1,0	1,0	0,5
5.	De financiële instelling meet en publiceert klimaatgerelateerde effecten in overeenstemming met de aanbevelingen van de <i>Task Force on Climate-related Financial Disclosures</i> (TCFD).	0,0	0,5	1,0	1,0	0,0	0,0	1,0	1,0	1,0	0,0
6.	Bedrijven betrokken bij de ontwikkeling van nieuwe steenkoolmijnen zijn uitgesloten van beleggingen.	1,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0
7.	Bedrijven betrokken bij de ontwikkeling van nieuwe kolengestookte elektriciteitscentrales zijn uitgesloten van beleggingen.	0,5	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
8.	Bedrijven die voor meer dan 20% van hun activiteiten betrokken zijn bij steenkoolmijnbouw zijn uitgesloten van beleggingen.	1,0	1,0	0,0	0,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,5	0,5
9.	Bedrijven die voor meer dan 20% van hun activiteiten betrokken zijn bij kolengestookte elektriciteitscentrales zijn uitgesloten van beleggingen.	0,5	0,0	1,0	0,0	0,0	1,0	0,5	0,0	0,5	0,0
10.	De financiële instelling sluit bedrijven uit die meer dan 10Mt thermische steenkool per jaar produceren en/of meer dan 5GW aan steenkoolenergiecapaciteit hebben.	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0
11.	De financiële instelling heeft een tijdsgebonden uitfaseringsstrategie voor steenkool in overeenstemming met een 1.5-grad klimaatscenario.	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	1,0	0,0

Beoordelingselement		ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	6	3	3	3	3	3	6	6	5	2
	Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-1	+1	-1	-	+1	+1	+2	-
12.	Bedrijven die actief zijn in steenkoolmijnbouw en/of kolengestookte elektriciteitscentrales zijn volledig uitgesloten van beleggingen.	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0
13.	Bedrijven betrokken bij de exploratie en ontwikkeling van nieuwe olie- en gaswinning zijn uitgesloten van beleggingen.	1,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	1,0	0,0	0,0
14.	De financiële instelling heeft een tijdsgebonden uitfaseringsstrategie voor olie en gas in overeenstemming met een 1.5-grad klimaatscenario.	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	1,0	1,0	0,0
15.	Bedrijven die actief zijn in oliewinning uit teerzanden zijn volledig uitgesloten van beleggingen.	0,5	0,5	0,5	0,0	1,0	0,5	0,5	1,0	0,0	1,0
16.	Bedrijven die 30% of meer van hun omzet behalen uit olie- en gaswinning zijn uitgesloten van beleggingen.	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	1,0	0,0	0,0
17.	Bedrijven die actief zijn in de opwekking van olie- en gasgestookte energie voor meer dan 30% van hun opgewekte elektriciteit zijn uitgesloten van beleggingen.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
18.	Bedrijven die actief zijn in olie- en gaswinning en/of energieopwekking uit olie en gas zijn volledig uitgesloten van beleggingen.	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,5	0,5	0,0
29.	Bedrijven maken hun scope 1, 2 en 3 broeikasgasemissies openbaar.	0,5	1,0	0,5	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0	1,0	0,5
20.	Bedrijven verminderen hun scope 1, 2 en 3 broeikasgasemissies in overeenstemming met een 1.5-grad scenario.	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1,0	0,5	1,0	0,5
21.	Bedrijven stappen over van het gebruik van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energie.	0,5	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,5	0,5
22.	Bedrijven hebben traceringsystemen voor hun toeleveringsketen om te waarborgen dat geen ontbossing van primaire bossen heeft plaatsgevonden.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	1,0	1,0	0,0
23.	Het omzetten van veengrond en gebieden met hoge koolstofvoorraden in landbouwgrond, is onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
24.	De productie van biomassa voldoet aan de 12 principes van de <i>Roundtable on Sustainable Biomaterials</i> (RSB).	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	6	3	3	3	3	3	6	6	5
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-1	+1	-1	-	+1	+1	+2	-
25. Bedrijven voeren geen lobby om klimaatmaatregelen af te zwakken of aanscherping van klimaatbeleid tegen te gaan.	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,5	1,0	0,0	0,5	0,5
26. Bedrijven integreren criteria met betrekking tot het tegengaan van klimaatverandering in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
27. Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot het tegengaan van klimaatverandering op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Noot: n.r. = niet relevant

2.6.3 Analyse beleid Klimaatverandering

Het klimaatbeleid van de pensioenfondsen wordt gemiddeld beoordeeld met een 4,0 (onvoldoende). ABP, PFZW en PME behalen met een 6 (voldoende) de hoogste scores voor het klimaatbeleid. Het klimaatbeleid van StiPP wordt het minst goed beoordeeld met een score van 2 (slecht).

Omdat de meeste pensioenfondsen slechts een kleine eigen organisatie hebben, is voor het beoordelen van klimaatplannen met betrekking tot de eigen bedrijfsvoering alleen gekeken naar pensioenfondsen met een wat grotere eigen organisatie: ABP en BpfBOUW. ABP heeft wel klimaatplannen in overeenstemming met het klimaatakkoord van Parijs, BpfBOUW niet.

Met betrekking tot hun beleggingen rapporteren de meeste pensioenfondsen (9) de zogenaamde scope 1- en scope 2-uitstoot, zoals gedefinieerd in het GHG Protocol, van hun aandelen- en obligatieportefeuilles.⁶⁶ PMT rapporteert wel de scope 1- en scope 2-uitstoot van de aandelenportefeuille, maar over een gedeelte van de obligatieportefeuille worden geen emissiedata gerapporteerd.⁶⁷

Ook hebben de meeste pensioenfondsen (9) in het beleggingsbeleid een doelstelling opgenomen om hun beleggingen in lijn te brengen met een 1,5-graden opwarmingsscenario. Deze doelstelling heeft echter niet in alle gevallen betrekking op de absolute uitstoot van de bedrijven waarin wordt belegd. Vier pensioenfondsen (Pensioenfonds Detailhandel, Pensioenfonds Horeca en Catering, Pensioenfonds Vervoer en StiPP) hebben alleen een relatieve emissiereductiedoelstelling, uitgedrukt in uitstoot per miljoen geïnvesteerde euro's. Hoewel zo'n relatieve emissiereductiedoelstelling niet onbelangrijk is, kan het in de praktijk voorkomen dat de doelstelling wordt gehaald, terwijl de CO₂-uitstoot in de praktijk toch toeneemt, bijvoorbeeld wanneer het belegd vermogen van een pensioenfonds harder stijgt dan de gerealiseerde relatieve emissiereductie.

Daarom is het van belang dat een relatieve emissiereductiedoelstelling wordt gecombineerd met een doelstelling om de absolute uitstoot van beleggingsportefeuilles in lijn te brengen met de

doelstellingen geformuleerd in het Akkoord van Parijs. Pensioenfondsen kunnen hierbij een voorbeeld nemen aan de nieuwe klimaatplannen van PMT, dat in oktober werd gepresenteerd. Hierin stelt PMT voor verschillende CO₂-intensieve sectoren absolute emissiereductiedoelstellingen op, uitgedrukt in gram uitstoot CO₂-equivalent per eenheid product. De reductiedoelstellingen per sector zijn gebaseerd op berekeningen van het *Transition Pathway Initiative*.⁶⁸

Een aantal pensioenfondsen is goed op weg om de daad bij het woord te voegen met betrekking tot hun klimaatplannen. Zo beleggen zes pensioenfondsen niet langer in bedrijven die meer dan 20% van hun omzet behalen uit steenkoolmijnbouw, waarbij ABP, Pensioenfonds Horeca en Catering, PME en PMT helemaal niet meer beleggen in producenten van steenkool.

Vier pensioenfondsen (ABP, PFZW, PME en PMT) geven aan dat het besluit om uit deze sectoren te stappen de uitkomst is van jarenlange, onsuccesvolle dialogen met bedrijven, waarin geprobeerd werd om fossiele bedrijven aan te zetten tot beter klimaatbeleid. Volgens deze pensioenfondsen was de progressie die geboekt werd door fossiele bedrijven ontoereikend, en de invloed van pensioenfondsen als institutionele beleggers te beperkt om deze bedrijven verder aan te zetten tot verduurzaming. Om deze reden zien ABP, PFZW, PME en PMT het desinvesteren (uitsluiten) van deze schadelijke industrieën als noodzaak om mondiale klimaatdoelen te behalen.⁶⁹

Het siert deze pensioenfondsen dat zij consequenties stellen wanneer langdurige engagementtrajecten met schadelijke bedrijven niet of nauwelijks tot verbetering leiden. Tegelijkertijd roept deze constatering vragen op met betrekking tot de beleggingsportefeuilles van andere pensioenfondsen: hoe stroken hun CO₂-reductiedoelstellingen met het feit dat zij nog altijd in deze schadelijke bedrijven beleggen?

Ondanks de breed gedragen klimaatdoelstellingen, ontbreken in het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen veelal nog concrete verwachtingen voor bedrijven waarin wordt belegd om die doelstellingen in de praktijk te behalen. Slechts drie pensioenfondsen (Pensioenfonds Zorg en Welzijn, PME en PMT) vragen bedrijven om traceringsystemen op te zetten om te waarborgen dat er geen ontbossing heeft plaatsgevonden in hun toeleveringsketen. Geen van de onderzochte pensioenfondsen vraagt bedrijven om de omzetting van veengronden en gebieden met hoge koolstofvoorraden in landbouwgrond te voorkomen. Deze gebieden zijn cruciaal om de opwarming van de aarde te beperken. Het is dus van belang dat pensioenfondsen hun bredere klimaatdoelstellingen de komende jaren gaan omzetten in meer concrete verwachtingen voor bedrijven om de opwarming van de aarde tot maximaal 1,5 graden te beperken.

2.7 Mensenrechten

2.7.1 Wat staat er op het spel?

Mensenrechten zijn rechten en vrijheden waarop eenieder aanspraak heeft. De rechten en vrijheden die algemeen worden beschouwd als mensenrechten, vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, omvatten burgerrechten en politieke rechten - zoals het recht op leven in vrijheid en vrijheid van meningsuiting - en economische, sociale en culturele rechten - zoals het recht te kunnen leven in waardigheid en het recht op voedsel, werk en onderwijs.⁷⁰ Specifieke groepen mensen zijn om verschillende redenen meer kwetsbaar of worden van oudsher eerder slachtoffer van geweld en hebben daarom speciale bescherming nodig om te zorgen dat hun mensenrechten hen niet onttrokken worden. Dit geldt voor onder meer vrouwen, meisjes en kinderen in het algemeen, gehandicapten, gastarbeiders en de inheemse bevolking van landen.

Ondernemingen die over landsgrenzen heen opereren, hebben veel macht. Hun impact op mensenrechten kan positief zijn, maar ook negatief, vooral in situaties waarin (multinationale) bedrijven gebruik maken van zwakke en slecht ontwikkelde nationale wet- en regelgeving. In

sommige sectoren, zoals de olie-, gas- en mijnbouwindustrie, zijn de risico's op mensenrechtenschendingen vaak groot. Traditionele manieren van levensonderhoud worden veelal onmogelijk gemaakt door vervuiling, mensen worden van hun land verjaagd en arbeidsrechten worden geschonden. Als getroffen gemeenschappen proberen hun recht te halen, lopen ze vaak tegen juridische en praktische obstakels aan, zoals ineffectieve rechtssystemen, corruptie en het ontbreken van toegang tot informatie.⁷¹

Daarnaast lopen de verdedigers van mensenrechten grote risico's. In 2023 werden 300 moorden op mensenrechtenverdedigers geregistreerd, waarbij verdedigers van de land- en milieurechten van inheemse volkeren de meest geviseerde groep was.⁷² Deze misdrijven zijn vaak gerelateerd aan mondiale industrieën: grootschalige landbouwbedrijven vormen één van de meest dodelijke industrieën, gevolgd door mijnbouw, houtkap, stroperij en stuwdammen.⁷³

Staten hebben de plicht om mensenrechten te beschermen en bedrijven hebben de verantwoordelijkheid om mensenrechten te respecteren. De verantwoordelijkheden van bedrijven om mensenrechten te respecteren zijn vastgelegd en uitgewerkt in de *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights* (UNGP's).⁷⁴ Deze richtlijnen zijn van groot belang voor het waarborgen van de mensenrechten, en dus moeten ze ook toegepast worden door financiële instellingen, zowel in hun eigen bedrijfsvoering als in hun beleggingsbeslissingen.

Mensenrechten staan ook centraal in de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's). Ze vormen de basis van meerdere doelen zoals SDG 1: Geen armoede, SDG 2: Geen honger, SDG 3: Goede gezondheid en welzijn, SDG 4: Kwaliteit van onderwijs, SDG 5: Gelijkheid van mannen en vrouwen, SDG 6: Schoon water en sanitaire voorzieningen, SDG 10: Vermindering van ongelijkheden, en SDG 16: Vrede, rechtvaardigheid en sterke instituties.⁷⁵

2.7.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Mensenrechten

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte pensioenfondsen voor dit thema is weergegeven in Tabel 12. Per beoordelingselement wordt maximaal 1 punt toegekend. Deze punten worden opgeteld en genormaliseerd op een schaal van 1 tot 10.

Tabel 12   **Totale beleidsscores Mensenrechten**

Beoordelingselement										
	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
Totale beleidsscore	6	5	7	6	6	7	5	5	5	3
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	+1	-	+1	-1	+1	-	-2	-	-2	-2
1. De financiële instelling respecteert alle mensenrechten zoals beschreven in de <i>United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights</i> (UNGP's).	1,0	0,0	n.r.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	n.r.
2. De financiële instelling voert een zerotolerancebeleid ten aanzien van alle vormen van discriminatie in arbeid en beroep.	0,5	0,0	n.r.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	n.r.

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	6	5	7	6	6	7	5	5	5
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	+1	-	+1	-1	+1	-	-2	-	-2	-2
3. Bedrijven respecteren alle mensenrechten zoals beschreven in de <i>United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights</i> (UNGP's).	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
4. Bedrijven stellen een beleidsverklaring op waarin het bedrijf zich expliciet committeert aan het respecteren van mensenrechten.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
5. Bedrijven implementeren een <i>human rights due diligence</i> proces zoals omschreven in de UNGP's om hun impact op mensenrechten te identificeren, te voorkomen, te beperken en daarover verantwoording af te leggen.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
6. Bedrijven richten processen in om te komen tot herstel en genoegdoening voor slachtoffers van mensenrechtenschendingen die ze hebben veroorzaakt, of waarbij ze betrokken zijn.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
7. Bedrijven ontwikkelen of nemen deel aan effectieve klachtenmechanismen op bedrijfsniveau voor individuen en gemeenschappen die mogelijk slachtoffer zijn van mensenrechtenschendingen.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,5
8. Bedrijven respecteren de mensenrechten van inheemse volken in het kader van hun bedrijfsactiviteiten.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
9. Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven natuurlijke hulpbronnen alleen door een betekenisvolle consultatie te voeren met lokale gemeenschappen en met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) waar het inheemse volken betreft.	0,0	0,0	1,0	1,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10. Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven natuurlijke hulpbronnen alleen met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) van de betrokken landgebruikers.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
11. Bedrijven hebben speciale aandacht voor het respecteren van de rechten van kinderen.	0,5	0,5	0,5	0,5	1,0	1,0	0,5	0,5	0,5	0,0
12. Bedrijven hebben speciale aandacht voor het respecteren van de rechten van mensen met een beperking.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
13. Bedrijven staan geen nederzettingen en geen economische activiteiten toe in bezette gebieden, in	0,0	0,0	1,0	0,0	1,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Beoordelingselement										
	ABP	BpBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
Totale beleidsscore	6	5	7	6	6	7	5	5	5	3
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	+1	-	+1	-1	+1	-	-2	-	-2	-2
14	overeenstemming met het Internationale Humanitaire Recht.									
14	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
15	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Noot: n.r. = niet relevant

2.7.3 Analyse beleid Mensenrechten

Het beleid van de pensioenfondsen op het gebied van mensenrechten wordt gemiddeld beoordeeld met een 5,5 (voldoende). De beste resultaten worden behaald door BPL Pensioen en Pensioenfonds Vervoer, die beiden met een score van 7 een ruime voldoende behalen voor het mensenrechtenbeleid. Van alle pensioenfondsen behaalt StiPP de laagste score voor het mensenrechtenbeleid: score 3 (ruim onvoldoende). Pensioenfonds Zorg en Welzijn, PMT en StiPP scoren 2 punten lager ten opzichte van de vorige beleidsbeoordeling uit 2022. Die lagere scores zijn vooral het gevolg van wijzigingen in de onderzoeksmethodologie, waarbij pensioenfondsen nu ook beoordeeld worden op beleid met betrekking tot hun interne bedrijfsvoering indien relevant en twee nieuwe elementen aan de methodologie zijn toegevoegd (te weten element 8 en element 12 zoals weergegeven in 2.1.2).

Met betrekking tot de eigen bedrijfsvoering committeert alleen ABP zich aan het respecteren van alle mensenrechten zoals beschreven in de *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights* (UNGP's).⁷⁶ Ook is ABP het enige pensioenfonds dat een antidiscriminatiebeleid met betrekking tot het gehele werknemersbestand in een publiekelijk toegankelijk beleidsdocument uiteengezet heeft.⁷⁷ Voor BPL Pensioen en StiPP zijn deze criteria niet relevant, omdat zij geen eigen personeel hebben. Zij worden hier dus niet op beoordeeld. Voor andere pensioenfondsen is het wel van belang dat zij zich committeren aan de mensenrechten zoals beschreven in de UNGP's. Ook in Nederland komen immers mensenrechtenschendingen voor. Het is daarom van belang dat werkgevers, waaronder pensioenfondsen, de mensenrechten zoals gedefinieerd in de UNGPs, onderschrijven.

Wel vragen alle pensioenfondsen van bedrijven waarin zij beleggen om de *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights* (UNGP's) toe te passen. Bedrijven worden daarmee onder meer geacht om:

- Alle mensenrechten zoals beschreven in de UNGP's te respecteren;
- Een *human rights due diligence*-proces te implementeren om hun impact op mensenrechten te identificeren, te voorkomen, te beperken en daarover verantwoording af te leggen; en

- Processen in te richten om te komen tot herstel en genoegdoening voor slachtoffers van mensenrechtenschendingen die ze hebben veroorzaakt, of waarbij ze betrokken zijn.

Ook verwachten bijna alle pensioenfondsen (9), via het toepassen van de OESO-richtlijnen in het beleggingsbeleid, van bedrijven om de rechten van inheemse gemeenschappen te respecteren. Echter, het is van belang dat deze meer algemene verwachting zich nog gaat vertalen naar meer concreet beleid waarmee de rechten van inheemse gemeenschappen gewaarborgd kunnen worden. Zo zijn er slechts drie pensioenfondsen (BPL Pensioen, Pensioenfonds Detailhandel en Pensioenfonds Vervoer) die bedrijven vragen om natuurlijke hulpbronnen alleen te verwerven door een betekenisvolle consultatie te voeren met lokale gemeenschappen en met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) waar het inheemse volken betreft. Geen van de pensioenfondsen vraagt bedrijven om in dit proces ook de landrechten te erkennen van personen en/of gemeenschappen op basis van gewoonterecht. In het beleidsonderzoek werd geen beleid gevonden waarin bedrijven worden gevraagd om ook van deze groepen de FPIC te verkrijgen alvorens natuurlijke hulpbronnen gedolven worden.

Verder verwachten bijna alle pensioenfondsen (9), via het toepassen van de OESO-richtlijnen in het beleggingsbeleid, van bedrijven om de rechten van kinderen te beschermen, specifiek met betrekking tot marketing en digitalisering. Op andere terreinen ontbreekt echter nog specifieke aandacht voor de bescherming van de rechten van kinderen. Alleen Pensioenfonds Vervoer en Pensioenfonds Horeca en Catering hebben criteria hierover structureel opgenomen in het beleggingsbeleid.

Dit jaar werd voor het eerst onderzocht of pensioenfondsen bedrijven vragen om specifieke aandacht te hebben voor de rechten van personen met een handicap. Geen van de pensioenfondsen heeft hierover criteria opgenomen in het beleggingsbeleid.

Verder zien we dat naast Pensioenfond vervoer, nu ook BPL Pensioen en Pensioenfonds Horeca en Catering in hun beleid hebben opgenomen alleen te beleggen in bedrijven die zich houden aan de Conventie van Genève.⁷⁸ Dit houdt onder meer in dat bedrijven geen economische activiteiten ondernemen in (nederzettingen in) bezette gebieden, in overeenstemming met internationaal humanitair recht. Gezien de huidige geopolitieke situatie is het van belang dat meer pensioenfondsen deze verwachting structureel in hun beleggingsbeleid gaan opnemen.

Hoewel de meeste pensioenfondsen (9), via het toepassen van de OESO-richtlijnen, van bedrijven verwachten dat ze mensenrechtencriteria opnemen in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering, verwacht alleen Pensioenfonds Detailhandel dat bedrijven deze criteria ook opnemen in contracten met onderaannemers en/of toeleveranciers.⁷⁹

2.8 Natuur

2.8.1 Wat staat er op het spel?

De biologische diversiteit van de planeet aarde - haar ecosysteemdiversiteit, soortenrijkdom en genetische diversiteit - vormt een complex systeem dat van groot belang is voor de economische en sociale ontwikkeling van onze samenleving, voor onze cultuur en voor onze vrijetijdsbesteding. De natuur gaat wereldwijd achteruit met een snelheid die ongekend is in de menselijke geschiedenis. Het tempo waarin soorten uitsterven versnelt, met nu waarschijnlijk ernstige gevolgen voor mensen over de hele wereld, waarschuwt de *Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services* (IPBES) in 2019.⁸⁰

Het verlies aan biodiversiteit brengt enorme potentiële kosten en risico's met zich mee, zoals de vernietiging van leefgebieden, het verlies van de functies van ecosystemen, de bedreiging van de voedselvoorziening en het verlies van geneeskrachtige planten.⁸¹ De zorg voor de natuurlijke rijkdommen van de wereld is een morele en ethische verantwoordelijkheid voor de hele mensheid. Bovendien onthult een onderzoek naar de economische aspecten van biodiversiteit uit 2021, dat

de natuur als “ons kostbaarste bezit” ook van cruciaal belang is voor de menselijke economie, maar dat de huidige vraag het vermogen van de natuur om de ecosysteemdiensten en goederen te leveren waar de menselijke economie op vertrouwt, ver overstijgt.⁸²

Volgens het Milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP) leidt een snelle bevolkingsgroei, toenemende verstedelijking en stijgende consumptie, in combinatie met verwoestijning, landdegradatie en klimaatverandering, tot toenemende waterschaarste, en daarmee een afbraak van beschikbare landbouwgrond en het risico van voedselschaarste.⁸³ Volgens het Internationaal Klimaatpanel (IPCC) leiden klimaatverandering en extreme weersomstandigheden tot afbraak van biodiversiteit.⁸⁴

Natuurbescherming, voedselzekerheid en bescherming van watersystemen zijn ook onderdeel van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's 2, 3, 6, 14 en 15).⁸⁵ Daarnaast zijn internationale afspraken over de bescherming van biodiversiteit vastgesteld in het Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework (GBF).⁸⁶ In dit raamwerk is onder andere vastgesteld dat financiële instellingen hun risico's, afhankelijkheden en impact op de biodiversiteit monitoren en rapporteren.

Het beleggingsbeleid van financiële instellingen kan bijdragen aan oplossingen voor bovengenoemde uitdagingen. Het kan ervoor zorgen dat financiële instellingen hun financiële relaties met bedrijven benutten om verlies van biodiversiteit te voorkomen en tegen te gaan.

2.8.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Natuur

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte pensioenfondsen voor dit thema is weergegeven in Tabel 13. Per beoordelingselement wordt maximaal 1 punt toegekend. Deze punten worden opgeteld en genormaliseerd op een schaal van 1 tot 10.

Tabel 13 Totale beleidsscores Natuur

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	1	1	1	3	1	5	1	1	2
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-	-	-1	+4	-	-	-	-
1. De financiële instelling berekent en publiceert de biodiversiteitsvoetafdruk van haar portfolio.	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0
2. Bedrijven voorkomen negatieve impact op gebieden met High Conservation Value (HCV) binnen hun bedrijfsactiviteiten en binnen de gebieden onder hun beheer.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
3. Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de categorieën I-IV van de International Union for the Conservation of Nature (IUCN) binnen hun bedrijfsactiviteiten en binnen de gebieden onder hun beheer.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	1	1	1	3	1	5	1	1	2
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-	-	-1	+4	-	-	-	-
4. Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de UNESCO World Heritage Convention binnen hun bedrijfsactiviteiten en binnen de gebieden onder hun beheer.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de Ramsar Convention on Wetlands binnen hun bedrijfsactiviteiten en binnen de gebieden onder hun beheer.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
6. Bedrijven voorkomen negatieve gevolgen voor populaties van diersoorten die op de IUCN Red List of Threatened Species staan.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
7. Handel in bedreigde planten- en diersoorten voldoet aan de voorwaarden van CITES.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0
8. Productie van, of handel in, levende genetisch gemodificeerde organismen kan alleen plaatsvinden als toestemming van het importerende land is verkregen en aan alle vereisten van het Cartagena Protocol wordt voldaan.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9. Bedrijven voorkomen de introductie van exotische soorten in ecosystemen.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10. Diepzeemijnbouw is onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
11. Bedrijven maken een waterschaarste-effectrapportage en voorkomen een negatieve impact in regio's die kampen met waterschaarste.	0,0	0,0	0,5	1,0	1,0	0,5	0,0	0,0	1,0	0,0
12. Bedrijven starten geen nieuwe activiteiten in gebieden waar waterschaarste heerst en waar bedrijfsactiviteiten zouden wedijveren met de behoeften van lokale gemeenschappen.	0,0	0,0	0,5	1,0	1,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
13. Bedrijven maken een milieueffectrapportage over de totale gevolgen van een grootschalig project op de biodiversiteit, ten minste volgens GRI 304: Biodiversity 2016 of een vergelijkbare standaard.	1,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
14. Bedrijven integreren criteria ten aanzien van natuur in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	1	1	1	3	1	5	1	1	2
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-	-	-1	+4	-	-	-	-
15. Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot natuur op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

2.8.3 Analyse beleid Natuur

Het natuurbeleid van de pensioenfondsen wordt gemiddeld beoordeeld met een 1,7 (slecht). Het natuurbeleid van Pensioenfonds Vervoer wordt het best beoordeeld met een score van 5 (twijfelachtig). Pensioenfonds Detailhandel en PMT behalen een score van 2 (slecht), terwijl het natuurbeleid van de overige pensioenfondsen als zeer slecht (score 1) wordt beoordeeld.

In het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen ontbreekt het onder meer aan beleid om de negatieve impact op kwetsbare en beschermde natuurgebieden en diersoorten te voorkomen. Pensioenfonds Vervoer is het enige pensioenfonds dat bedrijven stimuleert om de zogenaamde *IFC Performance Standards 6 on Biodiversity Conservation and Sustainable Management of Living Natural Resources* toe te passen.⁸⁷ Deze standaarden stellen onder meer dat bedrijven negatieve impact op kwetsbare en beschermde natuurgebieden en diersoorten voorkomen, de introductie van invasieve soorten tegengaan en criteria ten aanzien van natuurbescherming in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering integreren. Doordat Pensioenfonds Vervoer nu van bedrijven vraagt om zich te houden aan de *IFC Performance Standards 6* heeft het fonds het beleggingsbeleid met betrekking tot natuur flink verbeterd ten opzichte van de vorige beleidsbeoordeling in 2022.

Verder is PMT het enige pensioenfonds dat bedrijven vraagt om zich te houden aan het CITES-verdrag, waarin afspraken zijn gemaakt over de handel in bedreigde planten- en diersoorten.⁸⁸

De Eerlijke Pensioenwijzer onderzocht dit jaar voor het eerst of pensioenfondsen beleggingsbeleid hebben met betrekking tot diepzeemijnbouw. Geen van de onderzochte pensioenfondsen vraagt bedrijven om zich te onthouden van deze schadelijke activiteit.

Wel heeft de helft van de onderzochte pensioenfondsen (BPL Pensioen, Pensioenfonds Detailhandel, Pensioenfonds Horeca en Catering, Pensioenfonds Vervoer en PMT) criteria opgenomen in het beleggingsbeleid om de negatieve impact van bedrijven op lokale watervoorraden te adresseren.⁸⁹

Vooralsnog rapporteert geen van de onderzochte pensioenfondsen transparant over de biodiversiteitsimpact van hun beleggingen. Wel hebben vier pensioenfondsen (ABP, BpfBOUW Pensioenfonds Zorg en Welzijn, en PMT) zich via het financiële sector-initiatief *Partnership for Biodiversity Accounting Financials* gecommitteerd aan het in kaart brengen en rapporteren van de biodiversiteitsvoetafdruk van hun beleggingen.⁹⁰ Andere pensioenfondsen kunnen dit voorbeeld de komende jaren volgen.

2.9 Mijnbouw

2.9.1 Wat staat er op het spel?

Mijnbouw en ertsraffinage zijn in het algemeen vervuilende activiteiten, die de bodem- en waterkwaliteit aantasten. De destructie van natuurlijke leefomgevingen, vervuiling en erosie zijn veelvoorkomende gevolgen van mijnbouw.⁹¹ Daarnaast zijn sommige mijnbouwmethoden, zoals *Mountaintop Removal Mining* waarbij hele bergtoppen worden verwijderd, en dagbouw-mijnbouw zeer ingrijpend voor ecosystemen.⁹² De nadelige ecologische gevolgen van deze mijnbouwmethodes blijven vaak nog lang na sluiting van een mijn merkbaar.

Een ander veelvoorkomend probleem in de mijnbouwindustrie is dat bedrijven de landrechten van lokale bewoners niet respecteren. Zij nemen dan grote stukken land van hen af zonder hun instemming en zonder compensatie.⁹³ Ook kunnen er gezondheidsproblemen ontstaan door vervuiling. Daarnaast is het werk in de mijnen zeer gevaarlijk voor lokale arbeiders en worden arbeidsrechten niet altijd gerespecteerd.

Ook verstoort mijnbouw de macro-economische ontwikkeling in veel landen met een instabiel politiek systeem of instabiele rechtsstaat, omdat de winning van grondstoffen leidt tot corruptie en een niet-transparante en ongelijke verdeling van de opbrengsten.⁹⁴

De mijnbouwsector wentelt de kosten voor het beschermen van het milieu en de aantasting van de sociale cohesie doorgaans grotendeels af op de (lokale) bevolking, die vaak niets aan de exploitatie verdient. Sommige mijnbouwbedrijven die actief zijn in ontwikkelingslanden, hebben holdingmaatschappijen of marketingbedrijven gevestigd in belastingparadijzen, om zo min mogelijk belasting te hoeven betalen.⁹⁵

Sommige mineralen die door de mijnbouw worden gewonnen zijn afkomstig uit gebieden waar (gewapende) conflicten plaatsvinden. De winning en handel van deze zogeheten conflictmineralen wordt vaak gebruikt om de conflicten te financieren, wat leidt tot ernstige mensenrechtenschendingen.⁹⁶

Verder zijn er in veel landen ook kleinschalige en ambachtelijke mijnbouwers actief. Dit betreft de meest kwetsbare bevolkingsgroepen, die afhankelijk zijn van de mijnbouw, maar deze kleinschalige mijnbouw leidt ook tot sociale en milieuproblemen.⁹⁷

De electronicasector, de bouw en de auto-industrie zijn sterk afhankelijk van producten uit de mijnbouw en daarmee indirect betrokken bij de bijbehorende negatieve effecten op het milieu en lokale gemeenschappen.⁹⁸

Om bij te dragen aan een duurzame en sociaal rechtvaardige wereld, zal de mijnbouwsector drastisch van koers moeten wijzigen. Het beleggingsbeleid van pensioenfondsen moet erop gericht zijn om alleen financiële betrekkingen aan te gaan met mijnbouwbedrijven die bereid zijn om dat te doen.

2.9.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Mijnbouw

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte pensioenfondsen voor dit thema is weergegeven in Tabel 14. Per beoordelingselement wordt maximaal 1 punt toegekend. Deze punten worden opgeteld en genormaliseerd op een schaal van 1 tot 10.

Tabel 14 Totale beleidscores Mijnbouw

Beoordelingselement	ABP	Bpfbouw	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	Stipp
	Totale beleidsscore	2	2	1	2	2	1	1	2	2
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-2	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
1. Bedrijven beperken de kans op ongelukken door gebruik te maken van de best beschikbare technologie en hebben een gedegen draaiboek voor crisissituaties (een 'contingency plan').	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
2. Bedrijven verminderen winningsafval en beheren en verwerken dit op een verantwoorde manier door het risicobeheer van hun afval adequaat te traceren, te evalueren en actie te ondernemen om het te verbeteren, en door een zero-failure-doelstelling voor afvalopslagfaciliteiten te hanteren.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
3. Het lozen van mijnafval in rivieren, meren of andere oppervlaktewateren is onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Bedrijven betrekken de mogelijke milieu- en gezondheidseffecten van een mijn na sluiting ervan bij het plannen van nieuwe mijnen.	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Bedrijven garanderen het complete herstel van ecosystemen na de sluiting van mijnen.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
6. Bedrijven respecteren kleinschalige en ambachtelijke mijnbouw en bevorderen duurzame economische en sociale ontwikkeling op lokaal niveau.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
7. Bedrijven volgen de <i>Voluntary Principles on Security and Human Rights</i> voor de beveiliging van hun werknemers en bedrijfslocaties.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
8. Bedrijven opereren alleen in landen met een zwakke overheid en in conflictgebieden als zij kunnen garanderen dat ze geen mensenrechtenschendingen veroorzaken of eraan bijdragen.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9. Het delven en verhandelen van conflictmineralen is onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10. Uraniummijnbouw is onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
11. Asbestmijnbouw is onaanvaardbaar.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
12. <i>Mountaintop Removal Mining</i> (bergtopmijnbouw) is onacceptabel.	1,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0
13. Bedrijven betrokken bij de ontwikkeling van nieuwe steenkoolmijnen zijn uitgesloten van beleggingen.	1,0	1,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,5

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	Stipp
	Totale beleidsscore	2	2	1	2	2	1	1	2	2
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-2	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
14. Diepzeemijnbouw is onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
15. Bedrijven die voor meer dan 20% van hun activiteiten betrokken zijn bij steenkoolmijnbouw zijn uitgesloten van beleggingen.	1,0	1,0	0,5	0,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,5	0,5
16. Bedrijven werken met relevante standaarden en initiatieven voor bepaalde mineralen (genoemd in paragraaf 3.8.2 in de FFG Methode).	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
17. Bedrijven zijn gecertificeerd volgens de criteria van certificatieschema's voor bepaalde mineralen (genoemd in paragraaf 3.8.2 in de FFG Methode).	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
18. Bedrijven publiceren een duurzaamheidsverslag dat eventueel (een aantal) <i>Standard Disclosures</i> bevat uit de GRI Richtlijnen voor Duurzaamheidsverslaglegging.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
19. Grote bedrijven en multinationals publiceren een duurzaamheidsverslag dat is opgesteld in overeenstemming met internationaal erkende richtlijnen voor duurzaamheidsverslaglegging.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20. Bedrijven integreren sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
21. Bedrijven nemen clausules over de naleving van sociale, economische en milieucriteria op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

2.9.3 Analyse beleid Mijnbouw

Het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen met betrekking tot de mijnbouwsector wordt gemiddeld beoordeeld met een 1,6 (slecht). De meeste pensioenfondsen (8) gaan achteruit in totale beleidsscore ten opzichte van de vorige beleidsbeoordeling. Deze achteruitgang is vooral het gevolg van de gewijzigde methodologie, waarbij elementen over de bescherming van mensenrechten, het betalen van belastingen en de bescherming van kwetsbare natuurgebieden uit de sectoranalyse voor mijnbouw zijn gehaald. Deze elementen worden immers al onder de respectievelijke duurzaamheidsthema's voor alle sectoren, waaronder mijnbouw, geanalyseerd en beoordeeld. In eerdere beleidsstudies werden deze elementen dus dubbel beloond, waardoor de scores hoger uitvielen.

Er zijn geringe verschillen tussen de scores van de pensioenfondsen: zes pensioenfondsen scoren een 2 (slecht), terwijl vier pensioenfondsen een score van 1 (zeer slecht) behalen voor hun mijnbouwbeleid. De beleidsanalyse toont aan dat er grote verbeteringen nodig zijn op dit gebied, vooral gezien het feit dat de mijnbouwsector een cruciale rol speelt in de energietransitie en daarmee in het oplossen van de mondiale klimaatproblematiek.

In het beleggingsbeleid ontbreken onder andere criteria met betrekking tot het voorkomen en beperken van milieuvervuiling. Zo vraagt geen van de onderzochte pensioenfondsen van de bedrijven waarin zij beleggen dat zij winningsafval op een verantwoorde manier beheren en verwerken, bijvoorbeeld door het risicobeheer van hun afval adequaat te traceren of zich te onthouden van het lozen van mijnbouwafval in rivieren, meren of andere oppervlaktewateren.

Ook op sociaal gebied schiet het beleggingsbeleid voor de mijnbouwsector van de pensioenfondsen tekort. Alleen Pensioenfonds Detailhandel en PMT vragen mijnbouwbedrijven om de kans op ongelukken te beperken door gebruik te maken van de best beschikbare technologie en hebben een gedegen draaiboek voor crisissituaties.⁹⁹

Een aantal pensioenfondsen (6) sluit bedrijven uit die meer dan 20% van hun omzet genereren uit de winning van steenkool. Drie van deze pensioenfondsen (ABP, Pensioenfonds Horeca en Catering, en PME) beleggen helemaal niet in steenkoolmijnbouw, terwijl BpfBOUW bezig is beleggingen in deze industrie af te schalen. Deze pensioenfondsen zijn dus ook niet betrokken bij schadelijke praktijken zoals bergtopmijnbouw, een techniek die vooral in de (Amerikaanse) kolenindustrie wordt toegepast.

Verder verwachten alle pensioenfondsen (10), via het toepassen van de principes van het UN Global Compact, van bedrijven dat zij een duurzaamheidsrapportage publiceren. Ook verwachten de meeste pensioenfondsen (9), via het toepassen van de OESO-richtlijnen, van mijnbouwbedrijven dat zij criteria met betrekking tot verantwoord ondernemen opnemen in hun inkoopbeleid. Er zijn echter geen pensioenfondsen die mijnbouwbedrijven vragen om ketenverantwoordelijkheid op te nemen door deze criteria ook op te nemen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers.

2.10 Wapens

2.10.1 Wat staat er op het spel?

Omdat wapens kunnen doden en vernietigen, zijn ze een gevaar voor het meest fundamentele mensenrecht: het recht op leven. Gewapende conflicten bedreigen het leven van miljoenen mensen. Onder de plicht van staten om hun burgers te beschermen, valt ook het reguleren van de productie en handel in wapens. In de praktijk is er echter een gebrek aan toezicht op de wapenhandel. Wapens worden ondanks bestaande wet- en regelgeving verkocht aan regimes die de mensenrechten schenden en aan allerlei strijdende groepen.¹⁰⁰ Zo zijn landen als Groot-Brittannië en de Verenigde Staten in het verleden in opspraak geraakt vanwege wapenleveranties aan Saoedi-Arabië en de VAE, die hiermee in Jemen veel burgerslachtoffers maakten.¹⁰¹

Om controversiële wapenhandel in conventionele wapens tegen te gaan heeft de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in 2013 de *Arms Trade Treaty* (ATT) aangenomen. Ondertekening van de ATT betekent dat landen de verplichting aangaan om geen wapens te leveren aan landen of strijdende partijen die betrokken zijn bij genocide, misdaden tegen de menselijkheid, oorlogsmisdaden en ernstige mensenrechtenschendingen.¹⁰²

In 2023 bedroegen de militaire uitgaven wereldwijd naar schatting USD 2,4 biljoen. Dit is het negende jaar op rij dat de wereldwijde militaire uitgaven zijn gestegen.¹⁰³ De wapenindustrie moet grondig en structureel worden hervormd om ervoor te zorgen dat ten minste:

- Geen wapens worden geproduceerd die geen onderscheid kunnen maken tussen militairen en de burgerbevolking;
- Wapens niet geleverd worden aan repressieve regimes, fragiele staten en strijdende groepen;
- Corruptie wordt geëlimineerd en transparantie wordt bevorderd; en
- De productie en levering van wapens geen belemmering vormt voor een duurzame ontwikkeling in ontwikkelingslanden.

Zolang deze veranderingen niet doorgevoerd worden in de wapenindustrie, is het van groot belang dat financiële instellingen beleid ontwikkelen om te voorkomen dat ze beleggen in producenten

van controversiële wapens, zoals antipersoonsmijnen, clustermunie, kernwapens, biologische en chemische wapens enerzijds en wapenleveranties aan controversiële regimes anderzijds.

Dit beleid zou ook toegepast moeten worden op dodelijke autonome wapensystemen (LAWS). Dit zijn wapensystemen die zich kunnen aanpassen aan hun omgeving en doelen kunnen identificeren, selecteren en aanvallen zonder menselijke tussenkomst.¹⁰⁴ Ook zou het beleid betrekking moeten hebben op producten en technologieën die zowel voor civiele als militaire doeleinden gebruikt kunnen worden (zogenaamde *dual use* technologie).

2.10.2 Overzicht elementen en totale beleidsscores Wapens

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte pensioenfondsen voor dit thema is weergegeven in Tabel 15. Per beoordelingselement wordt maximaal 1 punt toegekend. Deze punten worden opgeteld en genormaliseerd op een schaal van 1 tot 10.

Tabel 15 Totale beleidsscores Wapens

Beoordelingselement	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-	+1	-	-	-	-2	-	-
1. Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) antipersoonsmijnen is onacceptabel.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
2. Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) clustermunie is onacceptabel.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
3. Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) nucleaire wapens in of aan landen die het non-proliferatieverdrag niet hebben geratificeerd is onacceptabel.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
4. Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) nucleaire wapens is onacceptabel.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
5. Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) chemische wapens is onacceptabel.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
6. Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) biologische wapens is onacceptabel.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
7. Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) dodelijke autonome wapensystemen (LAWS), waaronder voornaamste onderdelen daarvan, is onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Beoordelingsselement	ABP	Bpfbouw	BPL Pensioen	Pf. Detailhandel	Pf. Horeca & Catering	Pf. Vervoer	Pf. Zorg & Welzijn	PME	PMT	StiPP
	Totale beleidsscore	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Verandering in totale beleidsscore sinds de vorige beleidsactualisering (2022)	-	-	-	+1	-	-	-	-2	-	-
8. Goederen die essentieel zijn voor militaire doeleinden, maar ook kunnen worden gebruikt voor civiele eindproducten ('dual-use' technologie), worden beschouwd als militaire goederen indien ze een niet-civiel doeleinde hebben.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9. Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan landen waartegen een wapenembargo van de VN dan wel een multilateraal embargo geldt is onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10. Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen is onacceptabel indien er een substantieel risico bestaat dat de wapens zullen worden gebruikt voor ernstige schending van mensenrechten en het internationaal humanitair recht.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
11. Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan landen die mensenrechten schenden is onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
12. Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan partijen die bij een conflict betrokken zijn, is onacceptabel, tenzij aan partijen die handelen in overeenstemming met een resolutie van de VN-Veiligheidsraad.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
13. Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan landen die gevoelig zijn voor corruptie is onacceptabel, tenzij de partijen handelen in overstemming met een resolutie van de Veiligheidsraad.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
14. Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan landen met een falende of fragiele staat is onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
15. Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan landen die een buitenproportioneel deel van hun begroting aan wapenaankopen besteden is onacceptabel.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

2.10.3 Analyse beleid Wapens

Het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen met betrekking tot de wapensector wordt in alle gevallen beoordeeld met een 4,0 (onvoldoende).

Het is positief dat alle tien pensioenfondsen) beleggingen in bedrijven die betrokken zijn bij de productie, het onderhoud en de handel in controversiële wapens uitsluiten. Het gaat dan in ieder geval om de volgende wapens:

- Nucleaire wapens;
- Biologische wapens;
- Chemische wapens;
- Clustermunities; en
- Antipersoonslandmijnen.

Pensioenfonds Detailhandel heeft het beleid met betrekking tot controversiële wapens verbeterd ten opzichte van de vorige beleidsbeoordeling. Waar het pensioenfonds eerder nog belegde in bedrijven betrokken bij de productie, ontwikkeling, onderhoud en handel in nucleaire wapens zolang dit in overeenstemming was met het non-proliferatieverdrag, sluit het pensioenfonds vandaag de dag alle beleggingen in nucleaire wapens uit.

Geen van de onderzochte pensioenfondsen sluit echter beleggingen uit in bedrijven die wapens leveren aan controversiële landen, waaronder landen die onder embargo staan van de EU of de VN, fragiele staten, regimes die structureel mensenrechten schenden, of overheden die een disproportioneel deel van hun budget spenderen aan wapenaankopen. Op dit vlak is het beleid van PME verzwakt ten opzichte van de beleidsbeoordeling in 2022, toen het pensioenfonds nog wel beleggingen uit sloot in bedrijven die betrokken zijn bij wapenleveringen aan landen die onder embargo stonden van de EU of de VN of aan landen waar een hoog risico bestond dat de wapens werden ingezet voor geweld tegen burgers. In voorgaande beleidsevaluaties hadden geen van de andere pensioenfondsen beleid ten aanzien van bedrijven die wapens leveren aan controversiële bestemmingen.

Ook heeft geen van de pensioenfondsen aandacht voor goederen voor tweërlei (dual-use) gebruik. Het gaat dan om goederen die zowel voor civiele als voor militaire doeleinden gebruikt kunnen worden. Vanuit een voorzorgsprincipe is het van belang dat het wapenbeleid van pensioenfondsen ook aandacht heeft voor *dual-use* goederen.

Verder kunnen pensioenfondsen hun wapenbeleid de komende jaren verbeteren door ook bedrijven uit te sluiten die betrokken zijn bij de productie van, het onderhoud van, en de handel in (belangrijke onderdelen van) dodelijke autonome wapensystemen (LAWS), waaronder de voornaamste onderdelen daarvan.

3

Beoordeling beleid per pensioenfonds

Dit hoofdstuk presenteert de afgeronde scores per pensioenfonds op de beoordeelde duurzaamheidsthema's en risicosectoren. Ook worden de huidige scores vergeleken met de scores die de pensioenfondsen haalden tijdens de vorige beleidsbeoordeling in 2022. Uitgebreide analyses van het beleid per pensioenfonds zijn te vinden op de website van Eerlijke Geldwijzer.¹⁰⁵

2.11 Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP)

In Tabel 16 staan de afgeronde totale beleidsscores voor het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) per duurzaamheidsthema en risicosector.

Tabel 16   **Overzicht totale beleidsscores ABP**

Duurzaamheidsthema's en risicosectoren	Score 2022	Score 2025	Verschil in score
Gemiddeld	3,6	3,6	-
Thema's			
Arbeidsrechten	5	6	+1
Belastingen	5	3	-2
Dierenwelzijn	1	2	+1
Gendergelijkheid	3	2	-1
Gezondheid	4	4	-
Klimaatverandering	6	6	-
Mensenrechten	5	6	+1
Natuur	1	1	-
Sectoren			
Mijnbouw	2	2	-
Wapens	4	4	-

Noot: Het gemiddelde voor het jaar 2022 is alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

2.12 Bedrijfstakpensioenfondsen voor de Bouwnijverheid (BpfBOUW)

In Tabel 17 staan de afgeronde totale beleidsscores voor Bedrijfstakpensioenfondsen voor de Bouwnijverheid (BpfBOUW) per duurzaamheidsthema en risicosector.

Tabel 17 Overzicht totale beleidsscores BpfBOUW

Duurzaamheidsthema's en risicosectoren	Score 2022	Score 2025	Vershil in score
Gemiddeld	3,0	3,2	+0,2
Thema's			
Arbeidsrechten	5	5	-
Belastingen	4	4	-
Dierenwelzijn	1	2	+1
Gendergelijkheid	1	2	+1
Gezondheid	4	4	-
Klimaatverandering	3	3	-
Mensenrechten	5	5	-
Natuur	1	1	-
Sectoren			
Mijnbouw	2	2	-
Wapens	4	4	-

Noot: Het gemiddelde voor het jaar 2022 is alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

2.13 BPL Pensioen

In Tabel 18 staan de afgeronde totale beleidsscores voor BPL Pensioen per duurzaamheidsthema en risicosector.

Tabel 18 Overzicht totale beleidsscores BPL Pensioen

Duurzaamheidsthema's en risicosectoren	Score 2022	Score 2025	Verschil in score
Gemiddeld	3,2	3,3	+0,1
Thema's			
Arbeidsrechten	5	7	+2
Belastingen	4	3	-1
Dierenwelzijn	1	2	+1
Gendergelijkheid	1	2	+1
Gezondheid	4	4	-
Klimaatverandering	4	3	-1
Mensenrechten	6	7	+1
Natuur	1	1	-
Sectoren			
Mijnbouw	3	1	-2
Wapens	4	4	-

Noot: Het gemiddelde voor het jaar 2022 is alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

2.14 Pensioenfonds Detailhandel

In Tabel 19 staan de afgeronde totale beleidsscores voor Pensioenfonds Detailhandel per duurzaamheidsthema en risicosector.

Tabel 19   **Overzicht totale beleidsscores Pensioenfonds Detailhandel**

Duurzaamheidsthema's en risicosectoren	Score 2022	Score 2025	Vershil in score
Gemiddeld	3,6	3,6	-
Thema's			
Arbeidsrechten	7	5	-2
Belastingen	4	3	-1
Dierenwelzijn	1	2	+1
Gendergelijkheid	3	3	-
Gezondheid	3	5	+2
Klimaatverandering	2	3	+1
Mensenrechten	7	6	-1
Natuur	3	3	-
Sectoren			
Mijnbouw	3	2	-1
Wapens	3	4	+1

Noot: Het gemiddelde voor het jaar 2022 is alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

2.15 Pensioenfonds Horeca & Catering (PH&C)

In Tabel 20 staan de afgeronde totale beleidsscores voor Pensioenfonds Horeca & Catering (PH&C) per duurzaamheidsthema en risicosector.

Tabel 20   Overzicht totale beleidsscores PH&C

Duurzaamheidsthema's en risicosectoren	Score 2022	Score 2025	Verschil in score
Gemiddeld	3,3	3,2	-0,1
Thema's			
Arbeidsrechten	5	5	-
Belastingen	4	3	-1
Dierenwelzijn	1	2	+1
Gendergelijkheid	1	2	+1
Gezondheid	4	4	-
Klimaatverandering	4	3	-1
Mensenrechten	5	6	+1
Natuur	2	1	-1
Sectoren			
Mijnbouw	3	2	-1
Wapens	4	4	-

Noot: Het gemiddelde voor het jaar 2022 is alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

2.16 Pensioenfonds Vervoer

In Tabel 21 staan de afgeronde totale beleidsscores voor Pensioenfonds Vervoer per duurzaamheidsthema en risicosector.

Tabel 21   **Overzicht totale beleidsscores Pensioenfonds Vervoer**

Duurzaamheidsthema's en risicosectoren	Score 2022	Score 2025	Vershil in score
Gemiddeld	3,3	3,8	+0,5
Thema's			
Arbeidsrechten	5	6	+1
Belastingen	4	3	-1
Dierenwelzijn	1	2	+1
Gendergelijkheid	1	2	+1
Gezondheid	5	6	+1
Klimaatverandering	3	3	-
Mensenrechten	7	7	-
Natuur	1	5	+4
Sectoren			
Mijnbouw	2	1	-1
Wapens	4	4	-

Noot: Het gemiddelde voor het jaar 2022 is alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

2.17 Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PFZW)

In Tabel 22 staan de afgeronde totale beleidsscores voor Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PFZW) per duurzaamheidsthema en risicosector.

Tabel 22   Overzicht totale beleidsscores PFZW

Duurzaamheidsthema's en risicosectoren	Score 2022	Score 2025	Vershil in score
Gemiddeld	3,4	3,5	+0,1
Thema's			
Arbeidsrechten	5	6	+1
Belastingen	4	3	-1
Dierenwelzijn	1	2	+1
Gendergelijkheid	1	3	+2
Gezondheid	4	4	-
Klimaatverandering	5	6	+1
Mensenrechten	7	5	-2
Natuur	1	1	-
Sectoren			
Mijnbouw	2	1	-1
Wapens	4	4	-

Noot: Het gemiddelde voor het jaar 2022 is alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

2.18 Pensioenfonds voor de Metalektro (PME)

In Tabel 23 staan de afgeronde totale beleidsscores voor Pensioenfonds voor de Metalektro (PME) per duurzaamheidsthema en risicosector.

Tabel 23   **Overzicht totale beleidsscores PME**

Duurzaamheidsthema's en risicosectoren	Score 2022	Score 2025	Vershil in score
Gemiddeld	3,7	3,4	-0,3
Thema's			
Arbeidsrechten	5	5	-
Belastingen	5	3	-2
Dierenwelzijn	1	2	+1
Gendergelijkheid	3	2	-1
Gezondheid	3	4	+1
Klimaatverandering	5	6	+1
Mensenrechten	5	5	-
Natuur	1	1	-
Sectoren			
Mijnbouw	3	2	-1
Wapens	6	4	-2

Noot: Het gemiddelde voor het jaar 2022 is alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

2.19 Pensioenfonds Metaal en Techniek (PMT)

In Tabel 24 staan de afgeronde totale beleidsscores voor Pensioenfonds Metaal en Techniek per duurzaamheidsthema en risicosector.

Tabel 24   **Overzicht totale beleidsscores PMT**

Duurzaamheidsthema's en risicosectoren	Score 2022	Score 2025	Verschil in score
Gemiddeld	3,7	3,7	-
Thema's			
Arbeidsrechten	6	6	-
Belastingen	5	4	-1
Dierenwelzijn	1	2	+1
Gendergelijkheid	1	2	+1
Gezondheid	5	5	-
Klimaatverandering	3	5	+2
Mensenrechten	7	5	-2
Natuur	2	2	-
Sectoren			
Mijnbouw	3	2	-1
Wapens	4	4	-

Noot: Het gemiddelde voor het jaar 2022 is alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

2.20 Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (StiPP)

In Tabel 25 staan de afgeronde totale beleidsscores voor Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (StiPP) per duurzaamheidsthema en risicosector.

Tabel 25   Overzicht totale beleidsscores StiPP

Duurzaamheidsthema's en risicosectoren	Score 2022	Score 2025	Verschil in score
Gemiddeld	2,5	2,0	-0,5
Thema's			
Arbeidsrechten	4	3	-1
Belastingen	3	2	-1
Dierenwelzijn	1	1	-
Gendergelijkheid	1	1	-
Gezondheid	2	2	-
Klimaatverandering	2	2	-
Mensenrechten	5	3	-2
Natuur	1	1	-
Sectoren			
Mijnbouw	2	1	-1
Wapens	4	4	-

Noot: Het gemiddelde voor het jaar 2022 is alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

3

Conclusies

Dit hoofdstuk vat de onderzoekresultaten samen en vergelijkt de huidige totale beleidsscores met de scores die de pensioenfondsen behaalden in 2022. Op basis van deze resultaten wordt een aantal conclusies getrokken en worden aanbevelingen gedaan aan de pensioenfondsen over de wijze waarop zij hun beleid de komende jaren kunnen verbeteren.

3.1 Algemeen overzicht totale beleidsscores

Tabel 26 geeft per pensioenfonds een overzicht van de scores voor alle onderzochte duurzaamheidsthema's en risicosectoren. Ook is de gemiddelde totale beleidsscore opgenomen, afgerond op één decimaal.

Tabel 26 Totale beleidsscores van de pensioenfondsen per thema en sector

Duurzaamheidsthema of risicosector	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pensioenfonds Detailhandel	Pensioenfonds Horeca en Catering	Pensioenfonds Vervoer	PFZW	PME	PMT	STIPP	Gemiddeld 2025	Gemiddeld 2022
Duurzaamheidsthema's												
Arbeidsrechten	6	5	7	5	5	5	6	5	6	3	5,3	5,2
Belastingen	3	4	3	3	3	3	3	3	4	2	3,1	4,2
Dierenwelzijn	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1,9	1,0
Gendergelijkheid	2	2	2	3	2	2	3	2	2	1	2,1	1,6
Gezondheid	4	4	4	5	4	6	4	4	5	2	4,2	3,8
Klimaatverandering	6	3	3	3	3	3	6	6	5	2	4,0	3,7
Mensenrechten	6	5	7	6	6	7	5	5	5	3	5,5	5,9
Natuur	1	1	1	3	1	5	1	1	2	1	1,7	1,4
Risicosectoren												
Mijnbouw	2	2	1	2	2	1	1	2	2	1	1,6	2,5
Wapens	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4,0	4,1
Gemiddeld 2025	3,6	3,2	3,4	3,6	3,2	3,8	3,5	3,4	3,7	2,0	3,3	
Gemiddeld 2022	3,6	3,0	3,2	3,6	3,3	3,3	3,4	3,7	3,7	2,5		3,3

Noot: Gemiddeldes voor het jaar 2022 zijn alleen berekend over de thema's en sectoren die in de huidige actualisering ook zijn beoordeeld.

Om meer inzicht te geven hoe de veranderingen in scores tot stand zijn gekomen, geeft Tabel 27 per pensioenfonds de verandering weer in de score voor een thema of sector ten opzichte van de vorige beoordeling.

Tabel 27 Veranderingen in totale beleidscores ten opzichte van de vorige beoordeling

Duurzaamheidsthema of risicosector	ABP	BpfBOUW	BPL Pensioen	Pensioenfonds Detailhandel	Pensioenfonds Horeca en Catering	Pensioenfonds Vervoer	PFZW	PME	PMT	STIPP
Duurzaamheidsthema's										
Arbeidsrechten	+1	-	+2	-2	-	-	+1	-	-	-1
Belastingen	-2	-	-1	-1	-1	-1	-1	-2	-1	-1
Dierenwelzijn	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	-
Gendergelijkheid	-1	+1	+1	-	+1	+1	+2	-1	+1	-
Gezondheid	-	-	-	+2	-	+1	-	+1	-	-
Klimaatverandering	-	-	-1	+1	-1	-	+1	+1	+2	-
Mensenrechten	+1	-	+1	-1	+1	-	-2	-	-2	-2
Natuur	-	-	-	-	-1	+4	-	-	-	-
Risicosectoren										
Mijnbouw	-	-	-2	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
Wapens	-	-	-	+1	-	-	-	-2	-	-

3.2 Conclusies beleidsbeoordeling

Op basis van Tabel 26 en Tabel 27 kunnen de volgende conclusies worden getrokken uit de beoordeling van het beleid van de tien grootste Nederlandse pensioenfondsen:

- **Gemiddeld genomen behalen de pensioenfondsen eenzelfde score als tijdens de vorige beleidsbeoordeling: 3,3 (ruim onvoldoende).**

Ten opzichte van de vorige beleidsbeoordeling uit 2022 is de gemiddelde score van het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen gelijk gebleven: score 3,3. Het 'duurzaam en maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid' van de tien grootste Nederlandse pensioenfondsen wordt daarmee als ruim onvoldoende beoordeeld.

De gemiddelde scores van de tien pensioenfondsen liggen erg dicht bij elkaar: verreweg de meeste pensioenfondsen halen een score tussen de 3 (ruim onvoldoende) en 4 (onvoldoende). De enige uitzondering is StiPP, wiens beleggingsbeleid gemiddeld met een 2 wordt beoordeeld (slecht). Pensioenfonds Vervoer scoort het minst laag met een gemiddelde score van 3,8 (onvoldoende), gevolgd door PMT met een score 3,7 (onvoldoende).

Voor een aantal thema's laten de beleidsanalyses progressie zien. Zo heeft Pensioenfonds Vervoer het beleid met betrekking tot *Natuur* flink verbeterd door bedrijven te vragen zich te houden aan de *IFC Performance Standards 6 on Biodiversity Conservation and Sustainable Management of Living Natural Resources*. PFZW heeft het genderbeleid verbeterd, onder meer door van bedrijven te verlangen om minstens 30% vrouwenparticipatie in topfuncties te garanderen. Alle pensioenfondsen, behalve StiPP, kregen een hogere score voor het

dierenwelzijnsbeleid, omdat sinds 2023 een aantal dierenwelzijnscriteria is opgenomen in de OESO-richtlijnen, die door deze fondsen worden onderschreven. Desondanks blijft er, met een gemiddelde score van 1,9, veel ruimte over voor verbetering van het beleid op het gebied van *Dierenwelzijn*.

- **Aandacht voor internationale waardeketens ontbreekt veelal nog**

De beleidsanalyse laat zien dat pensioenfondsen te weinig aandacht hebben voor de rol die internationale waardeketens spelen bij vraagstukken over duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen door bedrijven. Positief is dat alle fondsen, met uitzondering van StiPP, verwachten van de bedrijven waar zij in beleggen dat deze zich aan de OESO-richtlijnen houden, en zodoende ook ESG-criteria opnemen in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering. Echter, fondsen vragen vervolgens zelden aan bedrijven om ESG-criteria ook op te nemen in contracten met onderaannemers en/of toeleveranciers. Gezien de rol die complexe, internationale waardeketens spelen bij risico's op ontbossing, mensenrechtenschendingen of belastingontwijking en -ontduiking, is het van belang dat pensioenfondsen het beleggingsbeleid op dit punt verbeteren.

Daarnaast hebben de pensioenfondsen ook te weinig aandacht voor zogeheten *downstream value chains*. Zo beperkt het wapenbeleid van alle onderzochte pensioenfondsen zich tot de productie van en handel in controversiële wapens, maar besteedt geen van de pensioenfondsen aandacht aan de bestemmingen van (conventionele) wapens. In dit onderzoek werd geen beleid gevonden waarmee beleggingen worden beperkt in bedrijven die wapens handelen met of leveren aan controversiële bestemmingen, zoals fragiele staten, regimes die structureel mensenrechten schenden of overheden die een disproportioneel deel van hun budget spenderen aan wapenaankopen. Gezien het grote risico dat dergelijke wapenleveringen mensenrechtenschendingen tot gevolg hebben, is het van belang dat pensioenfondsen hun beleggingsbeleid op dit gebied verbeteren.

- **Pensioenfondsen scoren zeer laag op *Natuur* en *Dierenwelzijn***

Thema's als *Natuur* (score 1,7) en *Dierenwelzijn* (score 1,9) blijven zwaar onderbelicht in het beleggingsbeleid van de tien grootste Nederlandse pensioenfondsen. De pensioenfondsen hebben nauwelijks beleid om de negatieve impact van bedrijven op beschermde en kwetsbare gebieden en diersoorten te voorkomen. *Dierenwelzijn* wordt inmiddels door de meeste pensioenfondsen wel als een belangrijk onderwerp benoemd in hun beleggingsbeleid, maar zij specificeren niet wat hiermee precies wordt bedoeld. Concrete verwachtingen op het gebied van dierenwelzijn worden voornamelijk vrijwel uitsluitend indirect, via de eis dat bedrijven zich aan OESO-richtlijnen moeten houden, gesteld. Echter, veel belangrijke criteria om dierenleed te voorkomen en te verzachten ontbreken hierin nog.

- **Op sociale onderwerpen scoren de pensioenfondsen relatief wat beter, hoewel in de meeste gevallen nog altijd onvoldoende**

Uit de beleidsanalyse blijkt dat de pensioenfondsen sociale onderwerpen relatief wat beter in hun beleggingsbeleid hebben geïntegreerd. *Mensenrechten* is het enige duurzaamheidsthema waarvoor de pensioenfondsen gemiddeld een (krappe) voldoende halen (score 5,5). BPL Pensioen en Pensioenfonds scoren met een 7 op dit thema het best, gevolgd door ABP, Pensioenfonds Detailhandel en Pensioenfonds Horeca en Catering (alle drie een 6). Voor het thema *Arbeidsrechten* wordt het beleggingsbeleid van de pensioenfondsen gemiddeld met een 5,3 beoordeeld (twijfelachtig). Als het gaat om *Gendergelijkheid* scoren alle pensioenfondsen nog zeer laag, met een gemiddelde score van een 2,1.

- **Op het gebied van klimaatverandering maakt onsuccesvol engagement plaats voor uitsluiting**

Een positieve verandering ten opzichte van 2022 is dat vier pensioenfondsen (ABP, PFZW, PME en PMT) uit hun onsuccesvolle engagementpogingen met fossiele brandstofbedrijven

consequenties hebben getrokken. Deze fondsen hebben aangegeven niet langer te beleggen in veel fossiele brandstofproducenten, omdat zij onvoldoende vooruitgang zien in de klimaatplannen van deze bedrijven. De pensioenfondsen geven aan geen vertrouwen meer te hebben in hun vermogen om als institutionele belegger de gewenste verandering bij deze bedrijven te bewerkstelligen. De beleidsanalyse laat daarmee zien dat op het gebied van klimaatverandering, onsuccesvolle engagement plaats maakt voor uitsluiting.

Bronvermeldingen

- 1 Laplane, J., L. van Loenen and J.W. van Gelder (2023, Februari), *Fair Finance Guide International Methodology 2023*, Amsterdam, The Netherlands: Profundo, online: <https://eerlijkegeldwijzer.nl/media/ti4d21r3/ffi-policy-assessment-methodology-2023.pdf>.
- 2 Laplane, J., L. van Loenen and J.W. van Gelder (2023, februari), *Fair Finance Guide Methodology 2023*, Amsterdam, Nederland: Profundo.
- 3 Wereldbank (2011), *World Development Report 2012: Gender Equality and Development*, Washington D.C., Verenigde Staten van Amerika: Wereldbank
- 4 Verenigde Naties Bureau van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten (1979, december), *Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen*, New York, Verenigde Staten van Amerika: OHCHR.
- 5 Internationale Arbeidsorganisatie (z.d.), "International Labour Standards on Maternity Protection", online: <https://www.ilo.org/resource/international-labour-standard-instruments-maternity-protection>, bekeken in december 2024.
- 6 Kelly, N. McIntyre and P. Pattison (2019, 2 oktober), "Revealed: hundreds of migrant workers dying of heat stress in Qatar each year", *The Guardian*, online: <https://www.theguardian.com/global-development/2019/oct/02/revealed-hundreds-of-migrant-workers-dying-of-heat-stress-in-qatar-each-year>, bekeken in december 2024.
- 7 Wereldbank (2012), *World Development Report 2013: Jobs*, Washington DC, Verenigde Staten van Amerika: Wereldbank.
- 8 ILO (2022), (n.d.), "Conventions and Recommendations", online: <https://www.ilo.org/global/standards/introduction-to-international-labour-standards/conventions-and-recommendations/lang-en/index.htm>, bekeken in februari 2025.
- 9 Roemer, E. (2020, Oktober 30), "Geen tweederandsburgers: aanbevelingen om misstanden bij arbeidsmigranten in Nederland tegen te gaan", online: <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-404846f9-9f80-400f-90c3-0c9a8b0fd036/pdf>, bekeken in februari 2025.
- 10 Stichting Pensioenfonds voor de Personeelsdiensten (z.d.), "Duurzaamheidsinformatie", online: <https://www.stippensioen.nl/media/2197/artikel-8-website-disclosure-stipp.pdf>, bekeken in december 2024.
- 11 Anker, R. and M. Anker (2017), "Living wages around the world: manual for measurement", online: <https://www.globallivingwage.org/about/anker-methodology/>, bekeken in december 2024.
- 12 PMT (2024, mei), *Engagementlijst 2023*, p. 7-30;
PFZW (2024, mei), *Stewardship Verslag 2023*, p. 14;
ABP (2024, maart), *Duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid*, p. 12
- 13 IMF (2014), *IMF Policy Paper Spillovers in International Corporate Taxation*, Washington D.C., Verenigde Staten van Amerika: Internationaal Monetair Fonds;
ActionAid (2011), *Addicted to tax havens: The secret life of the FTSE 100*, Londen, het Verenigd Koninkrijk: ActionAid; ActionAid (2013), *How tax havens plunder the poor*, Londen, Verenigd Koninkrijk: ActionAid.
- 14 Tax Justice Network (2023, July), *The State of Tax Justice 2023*, p.25.
- 15 Tax Justice Network (2023, July), *The State of Tax Justice 2023*, p.26.
- 16 Verenigde Naties (z.d.), "Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels", online: <https://sdgs.un.org/goals/goal16>, bekeken in december 2024.
- 17 Verenigde Naties (z.d.), "Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels", online: <https://sdgs.un.org/goals/goal16>, bekeken in december 2024.
- 18 Verenigde Naties (z.d.), "End poverty in all its forms everywhere", online: <https://sdgs.un.org/goals/goal1>, bekeken in december 2024;
Verenigde Naties (z.d.), "Reduce inequality within and among countries", online: <https://sdgs.un.org/goals/goal10>, bekeken in december 2024;

- 19 PMT (2024, mei), *Engagementlijst 2023*.
- 20 BpfBOUW (2023, juli), *Global Voting Policy*.
- 21 Farm Animal Welfare Council (z.d.), "Five Freedoms", online: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121007104210/http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm>, bekeken in december 2024.
- 22 FAIRR (2016), *Factory Farming: Assessing Investment Risks: 2016 Report*, p. 10.
- 23 RSPCA (z.d.), "Farm animal welfare", online: <https://www.rspca.org.uk/adviceandwelfare/farm>, bekeken in december 2024.
- 24 RSPCA (nzd.), "Laboratory animals", online: <https://www.rspca.org.uk/adviceandwelfare/laboratory>, bekeken in december 2024;
RSPCA (z.d.), "reducing the suffering of research animals", online: <https://www.rspca.org.uk/adviceandwelfare/laboratory/reducingsuffering>, bekeken in december 2024.
- 25 Committee on Considerations for the Future of Animal Science Research (2015, maart), *Critical Role of Animal Science Research in Food Security and Sustainability*, Washinton (DC), Verenigde Staten van Amerika: National Academies Press, p. 24, 70-79;
Parente, S. and H. van de Weerd (2012, August), *Food Security And Farm Animal Welfare*, Surrey / London, Verenigd Koninkrijk: CIWF / WAP, p. 8.
- 26 EurActiv (2016), "CAP and animal welfare: Simply incompatible", online: www.euractiv.com/section/agriculture-food/opinion/cap-and-animal-welfare-simply-incompatible/, bekeken in december 2024.
- 27 FAO (z.d.), "Livestock and Income Generation", online: www.fao.org/ag/againfo/themes/en/income_generation.html, bekeken in december 2022.
- 28 FAO (z.d.), "What is the Gateway to Animal Welfare?", online: www.fao.org/ag/againfo/themes/animal-welfare/aw-abthegat/aw-whaistgate/en/, bekeken in december 2022.
- 29 FARMS Initiatief (2024), "Farm Animal Responsible Minim Standards (FARMS)", online: <https://www.farmsinitiative.org/>, bekeken in december 2024.
- 30 ABP (2024), "ABP Aandelenportefeuille: minimum criteria voor beleggingen", online: <https://www.abp.nl/content/dam/abp/common/aandelenportefeuille-vo-2024.pdf>, bekeken in december 2024;
PFZW (2024, maart), "Duurzaam beleggingsbeleid PFZW", online: <https://www.pfzw.nl/content/dam/pfzw/web/over-ons/zo-beleggen-we/beleggingsbeleid/pfzw-duurzaam-beleggingsbeleid.pdf>, bekeken in december 2024;
PME (2024, september), "Beleid duurzaam en verantwoord beleggen", online: <https://www.pmepensioen.nl/sites/default/files/documenten/beleid-duurzaam-en-verantwoord-beleggen.pdf>, bekeken in december 2024;
PMT (2024, oktober), "Uitsluitingsbeleid 2024", online: https://www.pmt.nl/media/ux5bkldb/pmt-publieke-uitsluitingsbeleid_okt-2024.pdf, bekeken in december 2024.
- 31 Pensioenfonds Detailhandel (2024), "Thema's binnen beleggingen", online: <https://pensioenfondsdetailhandel.nl/content/pdfs/Themas-binnen-beleggingen.pdf>, bekeken in december 2024.
- 32 VN Comité voor de uitbanning van discriminatie tegen vrouwen (2010), *General Recommendation N. 28 The Code Obligations of States Parties under Article 2 of the Convention*, CEDAW/C/CG/28, para 5, New York, Verenigde Staten van Amerika: Verenigde Naties, p.31.
- 33 UN WOMEN (2017) "The UN WOMEN Gender and Economics Training Manual", New York, Verenigde Staten van Amerika: Verenigde Naties.
- 34 VN Comité voor de uitbanning van discriminatie tegen vrouwen (2010), *General Recommendation N. 28 The Code Obligations of States Parties under Article 2 of the Convention*, CEDAW/C/CG/28, para 5, New York, Verenigde Staten van Amerika: Verenigde Naties, p.31.
UN WOMEN (2017) "The UN WOMEN Gender and Economics Training Manual", New York, Verenigde Staten van Amerika: Verenigde Naties.
- 35 UN WOMEN (2015), "The World's Women 2015-2016", New York, Verenigde Staten van Amerika: Verenigde Naties.

- 36 Demirgüç-Kunt, A., L. Klapper, D. Singer, and S. Ansar (2022), *The Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19*, Washington, D.C., Verenigde Staten van Amerika: Wereldbank.
- 37 Wereldbank (2019), *Women, Business and the Law 2019*, Washington D.C., Verenigde Staten van Amerika: Wereldbank.
- 38 WHO (2013), *Global and Regional Estimates of Violence against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Non-partner Sexual Violence*, Rome, Italië: Wereld Gezondheidsorganisatie.
- 39 UN WOMEN (2015), *The World's Women 2015-2016*, New York, Verenigde Staten van Amerika: Verenigde Naties.
Internationale Arbeidsorganisatie (2019), *Global Wage Report 2018-19: What lies behind gender pay gaps*, Genève, Zwitserland: ILO.
- 40 Equileap (2021), *Gender Equality Global Report & Ranking: 2021 Edition*, Amsterdam, Nederland: Equileap.
- 41 Verenigde Naties (z.d.), "Achieve gender equality and empower all women and girls", online: <https://sdgs.un.org/goals/goal5>, bekeken in december 2024.
- 42 ABP (2023), "ABP Gedragscode", online: <https://www.abp.nl/content/dam/abp/common/documents/gedragscode-abp-2023.pdf>, bekeken in december 2024.
- 43 Xu, K., A. Soucat, J. Kutzin et al. (2018), *Public Spending on Health: A Closer Look at Global Trends*, Genève, Zwitserland: Wereld Gezondheidsorganisatie.
- 44 Wereld Gezondheidsorganisatie (2006), *Constitution of the World Health Organisation. Basic Documents, Forty-Fifth edition, Supplement*, Genève, Zwitserland: Wereld Gezondheidsorganisatie.
Verenigde Naties (1948, December), Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens, Algemene Vergadering van de Verenigde Naties Resolutie 217 A (III), artikel 25, New York, Verenigde Staten van Amerika: Verenigde Naties.
- 45 ISO (2010), *ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility*, ISO.
- 46 ISO (2010), *ISO 26000: 2010 Guidance on Social Responsibility*, Genève, Zwitserland: ISO;
Quiroz, D., Very, M., Pico Merchan, C. E., Gutiérrez Lenis, J. F., Adjei-Danso, E., and Firdaus, A. Y. (2024, November), Occupational Safety and Health in oil palm plantations. Workers' risk of exposure to agrochemicals in Colombia, Ghana, and Indonesia, Amsterdam, The Netherlands: Profundo.
- 47 Europees Parlement (2016), *Setting criteria on endocrine disruptors Follow-up to the General Court judgment*, EPRS | European Parliamentary Research Service, p. 8;
Gore, A.C. et al. (2015), "EDC-2: The Endocrine Society's Second Scientific Statement on Endocrine-Disrupting Chemicals", *Endocrine Reviews*, 36(6):1-150.
WWF International (z.d.), "Endocrine Disrupting Chemicals. Problems with toxic: EDC's. Wildlife and humans are exposed daily to these pervasive chemicals", online: https://wwf.panda.org/knowledge_hub/teacher_resources/webfieldtrips/toxics/our_chemical_world/edcs/, bekeken in december 2024.
- 48 Wereld Gezondheidsorganisatie (2019, juni), "Fact sheet – Drinking-water", online: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/drinking-water>, bekeken in december 2024.
- 49 Goodman, L.K. en K. Mulik (2015), *Clearing the Air, Palm Oil, Peat Destruction and Air Pollution*, Cambridge, Verenigde Staten van Amerika: Union of Concerned Scientists;
Climate Progress (2015, januari), "For Peat's Sake: Drying and Burning Wetlands Amplify Global Warming", online: <https://thinkprogress.org/for-peats-sake-drying-and-burning-wetlands-amplify-global-warming-8c03f190a086/>, bekeken in december 2024.
- 50 Access to Medicine Foundation (2024, september), *Access to Medicine Index 2024* Amsterdam, Nederland: Access to Medicine Foundation.
- 51 ECDC (European Centre for Disease Prevention and Control), EFSA (European Food Safety Authority), and EMA (European Medicines Agency) (2024). "ECDC/EFSA/EMA fourth joint inter-agency report on the integrated analysis of antimicrobial consumption and occurrence of antimicrobial resistance in bacteria from humans and food-producing animals—Joint Interagency Antimicrobial Consumption and Resistance Analysis (JIACRA) Report". *EFSA Journal*, 22(2), DOI: 10.2903/j.efsa.2024.8589.

- 52 Wereld Gezondheidsorganisatie (2023, december), "Infant and young child feeding", online: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/infant-and-young-child-feeding>, bekeken in december 2024.
- 53 Rollins, N.C. et al. (2016), "Why invest, and what will it take to improve breastfeeding practices?", *Lancet*, 387: 491-504.
- 54 Wereld Gezondheidsorganisatie (2023, juli), *WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, 2023: Protect people from tobacco smoke*, Genève, Zwitserland: Wereld Gezondheidsorganisatie, p. 34.
- 55 Wereld Gezondheidsorganisatie (2023, juli), *WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, 2023: Protect people from tobacco smoke*, Genève, Zwitserland: Wereld Gezondheidsorganisatie, p. 38.
- 56 Verenigde Naties (z.d.), "Ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages", online: <https://sdgs.un.org/goals/goal3>, bekeken in december 2024.
- 57 PMT (2024, oktober), "Verantwoord Beleggen Beleid 2024", p. 23, online: https://www.pmt.nl/media/dwwp32xe/pmt-verantwoord-beleggen-beleid_juni-2024.pdf, bekeken in december 2024;
- BPL Pensioen (N.d.), "Overkoepelend MVB Beleid", p. 34, online: <https://www.bplpensioen.nl/sites/default/files/documenten/overkoepelend-mvb-beleid.pdf>, bekeken in december 2024;
- Pensioenfonds Vervoer (2023, december), "Beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen", p. 40, online: <https://www.pfvervoer.nl/sites/default/files/documenten/beleid-maatschappelijk-verantwoord-beleggen.pdf>, bekeken in december 2024.
- 58 International Science Council (2024, 18 september), "Lokale gemeenschappen sterker maken: lessen uit de impact van tyfoon Yagi op Noord-Viëtnam", online: <https://nl.council.science/blog/empowering-local-communities-lessons-from-typhoon-yagis-impact-on-northern-vietnam/>, bekeken in december 2024;
- Both Ends (2024, september 24), "Grote bosbranden teisteren Zuid-Amerika", online: <https://www.bothends.org/nl/Actueel/Nieuws/Grote-bosbranden-teisteren-Zuid-Amerika/>, bekeken in december 2024;
- Copernicus Earth Observation Programme (2024), "GWIS Estimates for America: burned areas as percentage of the country area and number of fires per country", online: <https://gwis.jrc.ec.europa.eu/apps/gwis.statistics/estimates>, bekeken in december 2024;
- KNMI (2024, 1 november), "Waarom viel er de afgelopen dagen zoveel regen in Spanje?", online: <https://www.knmi.nl/over-het-knmi/nieuws/waarom-viel-er-de-afgelopen-dagen-zoveel-regen-in-spanje>, bekeken in december 2024;
- KNMI (2024, 25 september), "Extreme regenval in Midden-Europa twee keer zo waarschijnlijk door klimaatverandering", online: <https://www.knmi.nl/over-het-knmi/nieuws/extreme-regenval-in-midden-europa-twee-keer-zo-waarschijnlijk-door-klimaatverandering>, bekeken in december 2024.
- 59 Copernicus Climate Change Service (2024, december 9), "Copernicus: Second-warmest November globally confirms expectation for 2024 as warmest year", online: <https://climate.copernicus.eu/copernicus-second-warmest-november-globally-confirms-expectation-2024-warmest-year#:~:text=According%20to%20Samantha%20Burgess%2C%20Deputy,year%20above%201.5%C2%B0C>, bekeken in december 2024.
- 60 IPCC (2023), *Climate Change 2023: Synthesis Report: Summary for Policymakers*, Genève, Zwitserland;
- Stern, N. (2007), *The Economics of Climate Change: the Stern Review*, Cambridge, Verenigd Koninkrijk: Cambridge University Press.
- 61 IPCC (2023), *Climate Change 2023: Synthesis Report: Summary for Policymakers*, Genève, Zwitserland;
- Stern, N. (2007), *The Economics of Climate Change: the Stern Review*, Cambridge, Verenigd Koninkrijk: Cambridge University Press.
- 62 UNFCCC (2015, 12 december), Historic Paris Agreement on Climate Change. 195 Nations Set Path to Keep Temperature Rise Well Below 2 Degrees Celsius; UNFCCC (2016, 29 januari), Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session, held in Paris from 30 November to 13 December 2015, p.2.
- 63 Verenigde Naties (z.d.), "Take urgent action to combat climate change and its impacts", online: <https://sdgs.un.org/goals/goal13>, bekeken in december 2024.

- 64 UNEP (2024), *Emissions Gap Report 2024: No more Hot Air...Please!*, Verenigde Naties Environment Programme (UNEP).
- 65 UNEP (2024), *Adaptation Gap Report 2024: Come hell and high water: As fires and floods fit the poor hardest, it is time for the world to step up adaptation actions*: Verenigde Naties Environment Programme (UNEP).
- 66 The Greenhouse Gas Protocol (2004, maart), "A corporate accounting and reporting standard, revised edition", World Resource Institute en World Business Council for Sustainable Development.
- 67 PMT (2024), "PMT Verantwoord Beleggen Jaarverslag 2023", p. 55, online: <https://www.pmt.nl/media/iumeuyjn/pmt-verantwoord-beleggen-jaarverslag-2023.pdf>, bekeken in december 2024.
- 68 PMT (2024), *Klimaatactieplannen*, p. 10
- 69 ABP (2024, mei), "Alle 'fossiele' aandelen en obligaties verkocht", online: <https://www.abp.nl/nieuws-en-pers/nieuws/2024/mei/alle-fossiele-aandelen-en-obligaties-verkocht>, bekeken in december 2024;
- PFZW (2024, februari), "Slechts zeven beursgenoteerde olie- en gasbedrijven behouden in PFZW-beleggingsportefeuille", online: <https://www.pfzw.nl/content/dam/pfzw/web/over-ons/dit-vinden-we/persberichten/2024/20240208-persbericht-pfzw-slechts-zeven-beursgenoteerde-olie-en-gasbedrijven-behouden-in-pfzw-beleggingsportefeuille.pdf>, bekeken in februari 2025.
- PME (2024, september), "Beleid duurzaam en verantwoord beleggen", p. 14, online: <https://www.pmepensioen.nl/sites/default/files/documenten/beleid-duurzaam-en-verantwoord-beleggen.pdf>, bekeken in december 2024;
- PMT (2024, mei), "Engagementlijst 2023", p. 11, online: https://www.pmt.nl/media/3wfybbd/pmt-engagementlijst-2023_mei-2024.pdf, bekeken in december 2024;
- 70 Verenigde Naties (1948, december), Universal Declaration of Human Rights, Verenigde Naties General Assembly resolution 217 A (III).
- 71 Amnesty International (2018, februari), *Amnesty International Report 2017-18: The state of the world's human rights*, Londen, Verenigd Koninkrijk: Amnesty International.
- 72 Front Line Defenders (2022, maart), *Global analysis 2021*, Front Line: the International Foundation for the Protection of Human Rights Defenders.
- 73 Global Witness (2018, 24 juli), *At What Cost? Irresponsible business and the murder of land and environmental defenders in 2017*, Londen, Verenigd Koninkrijk: Global Witness.
- 74 Verenigde Naties Human Rights Council (2011), *Report of the Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the Verenigde Naties "Protect, Respect and Remedy" Framework*, Human Rights Council, A/HRC/17/31, Para 6. Online: <http://business-humanrights.org/sites/default/files/media/documents/ruggie/ruggie-guiding-principles-21-mar-2011.pdf>, bekeken in december 2024.
- 75 Verenigde Naties (z.d.), "The 17 Goals", online: <https://sdgs.un.org/goals>, bekeken in december 2024.
- 76 ABP (2024, maart), *Duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid*, p. 6.
- 77 ABP (2023), *ABP Gedragscode*, p. 2.
- 78 BPL Pensioen (z.d.), *Overkoepelend MVB Beleid*, p. 31;
- Pensioenfonds Horeca en Catering (2024), *Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Halfjaarverslag januari – juni 2024*, p. 151;
- Pensioenfonds Vervoer (2023, december), *Beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen*, p. 36-38.
- 79 Pensioenfonds Detailhandel (2024), *Thema's binnen beleggingen*, p. 1.
- 80 IPBES (2019), *Summary for Policymakers of the Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, Bonn, Duitsland: Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services.
- 81 Wereld Gezondheidsorganisatie (2025, 3 juni), "Biodiversity and Health", online: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/biodiversity-and-health>, bekeken in december 2024;

IPBES (2019), *Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, Bonn, Duitsland: Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services

- 82 Dasgupta, P. (2021, februari), *The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review*, London, Verenigd Koninkrijk: HM Treasury.
- 83 UNEP (z.d.), "Rate of Environmental Damage Increasing Across Planet but Still Time to Reverse Worst Impacts", online: www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/05/rate-of-environmental-damage-increasing-across-planet-but-still-time-to-reverse-worst-impacts/, bekeken in september 2024.
- 84 IPCC (2022, november), *Climate change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*, Working Group II contribution to the IPCC Sixth Assessment Report, p. 2125-2161.
- 85 Verenigde Naties (z.d.), "End hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture", online: <https://sdgs.un.org/goals/goal2>, bekeken in december 2024;
- Verenigde Naties (z.d.), "Ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages", online: <https://sdgs.un.org/goals/goal3>, bekeken in december 2024;
- Verenigde Naties (z.d.), "Ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all", online: <https://sdgs.un.org/goals/goal6>, bekeken in december 2024.
- 86 Verenigde Naties (2022, 19 December), "Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework", online: <https://www.cbd.int/gbf>, bekeken in december 2024.
- 87 Pensioenfonds Vervoer (2023, december), "Beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen", pp. 31-32, online: <https://www.pfvervoer.nl/sites/default/files/documenten/beleid-maatschappelijk-verantwoord-beleggen.pdf>, bekeken in december 2024.
- 88 PMT (2024, oktober), "Verantwoord Beleggen Beleid 2024", p. 23, online: https://www.pmt.nl/media/dwwp32xe/pmt-verantwoord-beleggen-beleid_juni-2024.pdf, bekeken in december 2024.
- 89 BPL Pensioen (z.d.), "Overkoepelend MVB Beleid", p. 17, online: <https://www.bplpensioen.nl/sites/default/files/documenten/overkoepelend-mvb-beleid.pdf>, bekeken in december 2024;
- Pensioenfonds Detailhandel (2024), "Thema's binnen beleggingen", p. 5, online: <https://pensioenfondsdetailhandel.nl/content/pdfs/Themas-binnen-beleggingen.pdf>, bekeken in december 2024;
- Pensioenfonds Horeca en Catering (2024), "Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Halfjaarverslag januari – juni 2024", p. 29, online: https://www.phenc.nl/deelnemer/Viewer/2024-09-16%20Horeca%20en%20catering_def.pdf, bekeken in december 2024;
- Pensioenfonds Vervoer (2024), "MVB Halfjaarverslag januari – juni 2024", p. 6, online: <https://www.pfvervoer.nl/sites/default/files/documenten/1e-halfjaar-verslag-mvb-2024.pdf>, bekeken in december 2024;
- PMT (2024, oktober), "Verantwoord Beleggen Beleid 2024", p. 29, online: https://www.pmt.nl/media/dwwp32xe/pmt-verantwoord-beleggen-beleid_juni-2024.pdf, bekeken in december 2024.
- 90 ABP (2024), "Jaarverslag 2023", p. 12, online: <https://jaarverslag.abp.nl/abp-jaarverslag-2023.pdf>, bekeken in december 2024;
- BpfBOUW (2024), "Verslag Verantwoord Beleggen 2023", p. 49, online: <https://www.BpfBOUW.nl/content/dam/BpfBOUW/documenten/jaarverslagen/BpfBOUW-verantwoord-beleggen-verslag-2023.pdf>, bekeken in december 2024;
- PFZW (2023, februari), "Position paper biodiversity and nature loss", p. 3, online: https://www.pfzw.nl/content/dam/pfzw/web/over-ons/zo-beleggen-we/policy-papers/pfzw_pp_actualisering_biodiversity_01mvd_interactief.pdf, bekeken in december 2024;
- PMT (2024, oktober), "Verantwoord Beleggen Beleid 2024", p. 24-25, online: https://www.pmt.nl/media/dwwp32xe/pmt-verantwoord-beleggen-beleid_juni-2024.pdf, bekeken in december 2024.
- 91 Liu, Y, et al. (2021), A review of water pollution arising from agriculture and mining activities in Central Asia: Facts, causes and effects, *Environmental Pollution*, 291 (15), 118209.

- 92 Finkelman, R.b., Wolfe, A., en Hendryx, M.S. (2021), The future environmental and health impacts of coal, *Energy Geoscience*, 2: 99-112, p. 101.
- 93 MiningWatch Canada (2023, 12 december), "Forced Evictions at Barrick's North Mara Gold Mine: Report details gross violations of human rights in Tanzania", online: <https://miningwatch.ca/news/2023/12/12/forced-evictions-barricks-north-mara-gold-mine-report-details-gross-violations>, bekeken in december 2024.
- 94 Auty, R.M. (1993), *Sustaining Development in Mineral Economies: The Resource Curse Thesis*, Verenigd Koninkrijk, Londen: Routledge.
- 95 Van Gelder, JW. et al (2016, 23 december), *Tax avoidance by mining companies in developing countries: An analysis of potential Dutch policy initiatives*, Amsterdam, Nederland: Profundo and Offshore Kenniscentrum.
- 96 Church, C. en A. Crowford (2020), Minerals and the metals for the energy transition: exploring the conflict implications for mineral-rich, fragile states, in: The Geopolitics of the Global Energy Transition, *Lectures Notes in Energy*, Eds: Hafner, M. en S. Tagliapietra, volume 73, pp. 279-304.
- 97 Intergovernmental Forum on Mining, Minerals, Metals and Sustainable Development (IGF) (2022), *Gendered Impacts of Covid-19 on Artisanal and Small-Scale Mining (ASM)*, Winnipeg: IISD, p. 1;
Buxton, A. (2013), *Responding to the challenge of artisanal and small-scale mining. How can knowledge networks help?*, Londen, Verenigd Koninkrijk: IIED Sustainable Markets.
- 98 Hafner, M. en S. Tagliapietra (2020), The Geopolitics of the Global Energy Transition, *Lectures Notes in Energy*, 73.
- 99 Pensioenfonds Detailhandel (2024), *Thema's binnen beleggingen*, p. 6;
PMT (2024, mei), *Engagementlijst 2023*, p. 9.
- 100 Curic, A. (2022, 1 april), "Arms exports: A business without an EU policy", Investigate Europe, online: <https://www.investigate-europe.eu/en/2022/arms-exports-a-business-without-an-eu-policy/>, bekeken in december 2024.
- 101 Oxfam Novib (2023, 10 januari), "Britse en Amerikaanse wapens maken burgerslachtoffers in Jemen", online: <https://www.oxfamnovib.nl/nieuws/jemen-rapport>, bekeken in februari 2025.
- 102 Verenigde Naties (z.d.), "The Arms Trade Treaty", online: <https://disarmament.unoda.org/ATT/>, bekeken in december 2024.
- 103 SIPRI (2024, April 22), "Global military spending surges amid war, rising tensions and insecurity", online: <https://www.sipri.org/media/press-release/2024/global-military-spending-surges-amid-war-rising-tensions-and-insecurity>, bekeken in december 2024.
- 104 Edwards, E.H. et al. (2024), "Regulating lethal autonomous weapon systems: exploring the challenges of explainability and traceability", *AI and Ethics*, 4: 229-245.
- 105 De Eerlijke Pensioenwijzer (z.d.), "Bekijk de scores van de pensioenfondsen", online: <https://www.eerlijkegeldwijzer.nl/pensioenwijzer/pensioenfondsen/>, bekeken in december 2024.

Eerlijke
Pensioenwijzer

FairFinance
International

